

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU

ȘCOALA DOCTORALĂ DE PSIHOLOGIE

Cu titlul de manuscris

C.Z.U: 159.922.7+159.947(043.2)

NIȚĂ LILIANA

DEZVOLTAREA CALITĂȚILOR VOLITIVE LA PREADOLESCENȚI

Specialitatea: 511.02 – Psihologia dezvoltării și psihologia educațională

Rezumatul tezei de doctor în psihologie

CHIȘINĂU, 2022

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale de Psihologie din Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Componența Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

Președinte:

LOSÎI Elena, conferențiar universitar, doctor în psihologie, șef catedră Psihologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Conducător de doctorat:

RACU Iulia, conferențiar universitar, doctor habilitat în psihologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Referenți oficiali:

ADĂSCĂLIȚĂ Viorica, conferențiar universitar, doctor în psihologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

BOLEA Zinaida, conferențiar universitar, doctor în psihologie, Director Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova

BRICEAG Silvia, conferențiar universitar, doctor în psihologie, șef catedră Psihologie, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Susținerea va avea loc în 27 iunie 2022, la ora 11.00, în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale de Psihologie din UPS „Ion Creangă” (str. Ion Creangă, 1, bloc 2, sala Senatului)

Teza de doctor în psihologie și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul a fost expedit pe 25 mai 2022

Președintele Comisiei de susținere,

LOSÎI Elena, conferențiar universitar, doctor în psihologie

Conducător de doctorat,

RACU Iulia, conferențiar universitar, doctor habilitat în psihologie

Autor,

NIȚĂ Liliana

©Niță Liliana, 2022

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Cea mai puternică forță a comportamentului uman este voința. Implicarea voinței e un proces anevoios, ce cuprinde factori de natură personală, comportamentală și contextuală [39]. Voința presupune o realizare mai mare decât simpla motivație. Motivația este dorința de a face ceva; voința este angajamentul absolut de a realiza ceva. Pentru a-și activa voința, indivizii trebuie să treacă de o barieră mentală.

Preadolescența este perioada marcată de multiple transformări neurologice, biologice și fiziologice, probleme emoțional-comportamentale, cum ar fi depresia, anxietatea [18,19, 31], dificultățile de formare a conceptului de sine [27], dificultățile de natură interpersonală (bullying) și creșterea comportamentelor de asumare a riscurilor [36, 37], creșterea comportamentului adictiv [32], dificultățile de adaptare [12]. Întrebările precum: „Cine sunt?”, „Cine aș vrea să fiu?”, „Sunt plăcut?”, „Sunt acceptat/ Mă accept?” caracterizează preadolescenții de astăzi. Aceste întrebări necesită dezvoltarea unor resurse personale precum capacitatea de a lansa scopuri, de a lua decizii, de a depăși obstacole, precum și realizarea planurilor stabilite anterior. Așadar, voința și calitățile volitive ocupă un loc aparte în personalitatea preadolescentului. Lipsa voinței, sau dezvoltarea insuficientă a calităților volitive, deseori, pot duce la inhibarea comportamentului, la subminarea resurselor proprii, la scăderea capacității de muncă, a productivității activității și la dificultăți de relaționare. Voința este esențială în cadrul dezvoltării personale, ea redă puterea de a transforma intenția în acțiune. Voința și calitățile volitive se formează continuu de-a lungul vieții prin succesiunea acțiunilor voluntare cerute de contextul vieții de zi cu zi și ca rezultat al exercițiilor autoimpuse. Astfel se dobândesc anumite calități care descriu capacitatea volitivă a persoanei. Cele mai importante calități volitive sunt: capacitatea de atingere a scopului, perseverența, independența, promptitudinea în luarea deciziilor și autocontrolul. A deveni o persoană autonomă, independentă și autoreglabilă este un aspect cheie în dezvoltarea identității preadolescente. Autoreglarea este definită de K. Moilanen ca abilitatea de a activa, monitoriza, inhiba, persevera și/sau adapta în mod flexibil comportamentul, atenția, emoțiile și strategiile cognitive ca răspuns la direcția din indicii interni, stimulii de mediu și feedback-ul de la alții, într-o încercare de a atinge obiective relevante personal.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. Fenomenul voinței a fost studiat de către mai mulți specialiști din diverse domenii ale psihologiei: generale (M. Zlate, P. Popescu-Neveanu, A. Cosmovici, T. Ribot, E. Ильин), educaționale (M. Deimann, L. Corno, V. Mih), socială (J. Kuhl, R. Baumeister, A. Duckworth, M. Inzlicht, C. Frith, J. Parkinson, E. Asselmann, N. Baumann, J. Diefendorff, P. Pintrich), cognitiv-comportamentale (H. Heckhausen, J. Keller, B. Zimmerman), neuroștiințifice (C. Gomes, B. Libet, M. Brass, P. Haggard, J. Coxon, M. Watanabe, H. Liljenström, C. Ganos, D. Inkvar), a sportului (H. Высочина, А. Ловягина) și organizaționale (A. Yancey). De asemenea, tulburările în voință au atras atenția specialiștilor din domeniul psihologiei clinice, a psihopatologiei și a psihiatriei (G. Watson, S. Forstmeier, G. Ainslie, T.

Goshke, P. Liddle, T. Metzinger, P. Hertel, J. Nitschke, M. Donati, L. Wilmshurst, S. Henderson).

Despre specificul de vârstă al preadolescenților găsim numeroase lucrări și articole publicate de către specialiștii în domeniul psihologiei dezvoltării (J. Piaget, E. Erikson, L. Steinberg, E. Shulman, E. Verza, U. Șchiopu, A. Munteanu, T. Crețu, G. Sion, F. Golu, E. Vladislav, I. Racu, Iu. Racu, M. Negreț, G. Pânișoara, V. Sălăgean) [4, 18, 25, 26, 27, 28, 36, 37].

Cercetarea doctorală realizată în Republica Moldova de către I. Mulco pe tema „*Dezvoltarea sferei volitive la preșcolari în cadrul activităților de coregrafie*” arată că dezvoltarea voinței este puternic conectată cu dezvoltarea motricității. Rezultatele studiului sugerează că în fazele timpurii ale preșcolarității, voința la copilul mic reprezintă o condiție necesară pentru realizarea mișcărilor și pentru autoreglare. Urmând ca, mai târziu, preșcolarul să conștientizeze specificul execuției mișcărilor și să-și formeze un plan al acțiunii interne pentru realizarea acestora [13]. O altă teză de doctor realizată de N. Gîncota cu titlul „*Dezvoltarea sferei afectiv-volitive la vârsta școlară mică în diferite situații sociale de dezvoltare*” pune în lumină că dezvoltarea sferei emoțional-volitive la școlarii mici din diferite situații sociale de dezvoltare depinde de specificul experienței diferite de comunicare cu adulții și semenii. Au fost consemnate diferențe în dezvoltarea sferei emoțional-volitive la elevii din familiile incomplete nefavorabile și instituțiile de tip închis și cei din familiile complete favorabile [6].

Urmărind cele expuse, constatăm că problema voinței și a calităților volitive în preadolescență este insuficient investigată. Astfel, cele menționate generează problema cercetării care constă în formularea răspunsului la următoarea întrebare: *Care ar fi modelul de diagnostic și intervenție psihologică eficientă pentru dezvoltarea voinței și a calităților volitive în scopul asigurării procesului de dezvoltare armonioasă a sferei emoțional-volitive și a personalității preadolescentului?*

Scopul cercetării constă în studiul particularităților voinței și al calităților volitive la preadolescenți, precum și elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice în vederea dezvoltării voinței și a calităților volitive și prin aceasta să contribuie la dezvoltarea trăsăturilor de personalitate.

Obiectivele trasate pentru atingerea scopului menționat anterior au fost: 1) analiza literaturii de psihologie cu referire la voință, calitățile volitive și vârsta preadolescentă; 2) identificarea diferențelor de gen și de vârstă în manifestarea voinței la preadolescenți; 3) stabilirea modalităților de manifestare a calităților volitive la preadolescenți; 4) evidențierea diferențelor de gen și de vârstă în manifestarea calităților volitive la preadolescenți; 5) reliefa trăsăturilor de personalitate caracteristice preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței; 6) elaborarea și implementarea unui model de program de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive precum capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența și autocontrolul și anduranța la preadolescenții de 10 – 15 ani.

Suportul teoretic al cercetării a cuprins: *teorii și concepții privind voința* (A. Cosmovici, P. Janet, T. Ribot, M. Zlate, P. Popescu- Neveanu, R. Baumeister, A. L. Duckworth, J. Kuhl, J. Keller, H. Высочина, A. Воробьева, M. Василенко și Ф. Высочин) [2, 3, 5, 16, 23, 33, 36, 37, 38, 43], *teorii privind calitățile voinței* (J. Kuhl, A. Пуни, E. Ильин, В. Калинин, P. Popescu-Neveanu, M. Zlate, T. Crețu, I. Mitrofan, M. Aniței) [16, 29, 37, 40, 41, 42], *concepții privind specificul vârstei preadolescente* (E. Badea, U. Șchiopu, E. Verza, I. Racu, Iu. Racu, T. Crețu, D. Papalia, S. Wendkos Olds, S. Duskin Feldman, G. Sion, L. Steinberg) [1, 4, 15, 18, 25, 29, 37].

Metodologia cercetării științifice a fost constituită din metode teoretice (analiza și sinteza literaturii de specialitate; metoda ipotetico-deductivă pentru interpretarea și explicarea rezultatelor obținute în cercetare); metode empirice (chestionarul, testul, experimente de constatare și de control, intervenții psihologice); metode matematice și statistice (metoda calculării coeficientul de corelație Pearson, testul T-student, testul U Mann-Whitney și testul Wilcoxon). Metodele empirice utilizate sunt: *Chestionarul de autoapreciere a voinței (după E. Руденский)*, *Scala perseverenței (după A. Duckworth)*, *Tehnica de studiere a calităților volitive ale personalității (de H. Стамбулова)* și *Chestionarul de personalitate cu 5 factori (CP5F) (după M. Albu)*.

Noutatea și originalitatea științifică. Pentru prima dată la nivel național a fost realizat un demers teoretico-experimental privind voința și calitățile volitive la preadolescenți. S-a conceptualizat un model psihodiagnostic pentru investigarea voinței, calităților volitive și a trăsăturilor de personalitate corelate cu acestea la preadolescenți. S-a evidențiat evoluția voinței și a calităților volitive pe parcursul vârstei preadolescente. S-a stabilit caracterul specific al voinței și a calităților volitive la preadolescenți și preadolescente. Au fost examinate trăsăturile de personalitate particulare pentru preadolescenții cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței. A fost reliefat portretul psihologic al preadolescentului cu nivel înalt de dezvoltare a voinței. A fost elaborat și verificat un model de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante constau în conceptualizarea integrată a voinței dedusă din abordarea de gen și de vârstă, în elucidarea caracteristicilor calităților volitive în dependență de gen și de vârstă și prin prisma evidențierii modului de manifestare a trăsăturilor de personalitate la preadolescenții cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței, fapt ce a constituit fundamentul pentru elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice ce a contribuit la dezvoltarea voinței și a calităților volitive (capacitatea de atingere a scopurilor, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța).

Semnificația teoretică a lucrării. Rezultatele demersului teoretico-experimental îmbogățesc domeniul psihologiei dezvoltării și psihologiei educației cu noi cunoștințe ample referitoare la dezvoltarea voinței și a calităților volitive în preadolescență, la diferențele de gen și de vârstă în manifestarea voinței

și a calităților volitive la preadolescenți, precum și despre particularitățile de personalitate și legitățile de dezvoltare ale preadolescenților cu diferite niveluri de voință. Rezultatele investigației și concluziile formulate sunt importante pentru elaborarea teoretică a problemei voinței, sferei emoțional-volitive și a personalității în contextul compartimentului „Dezvoltarea cognitivă și psihosocială în preadolescență”.

Valoarea aplicativă a lucrării. Ideile și legitățile expuse în prezenta cercetare despre dezvoltarea voinței și a calităților volitive, intercorelațiile cu trăsăturile de personalitate pot fi utilizate în procesul de dezvoltare și formare a unei personalități echilibrate și armonioase. Instrumentele psihodiagnostice propuse pentru examinarea voinței, a calităților volitive și a trăsăturilor de personalitate pot fi utilizate de către psihologii școlari, psihologii clinicieni și psihoterapeuți, cadre didactice, etc. Programul de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive poate fi folosit de către psihologii școlari, psihoterapeuții ce derulează grupuri de dezvoltare personală, cadre didactice, părinți și preadolescenți și poate constitui fundamentul pentru un ghid metodologic de bune practici.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

1. Nivelul înalt al autoaprecierii voinței este caracteristic pentru un număr mic de preadolescenți și cunoaște o dezvoltare specifică în funcție de vârstă, gen și este asociat cu anumite trăsături de personalitate, cu manifestări mai accentuate la băieți și la finele vârstei preadolescente.
2. Nivelul înalt de perseverență îl întâlnim la un număr mai mare de preadolescenți. Particularitățile perseverenței sunt conturate de dimensiunile vârstă și gen și sunt însoțite de anumite trăsături de personalitate; perseverența fiind mai dezvoltată la fete și cu o prevalență mai mare în rândul preadolescenților de 14 – 15 ani.
3. Preadolescenții investigați demonstrează preponderent nivel scăzut și mediu de dezvoltare al tuturor calităților volitive (capacitatea de atingere a scopurilor, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța).
4. Preadolescenții cu nivelul înalt de dezvoltare a voinței se caracterizează prin următoarele trăsături de personalitate distincte: amabilitate, conștiinciozitate și stabilitate emoțională. Trăsăturile de personalitate ale preadolescenților cu nivel înalt al perseverenței sunt: conștiinciozitatea, stabilitatea emoțională și autonomia.
5. Intervențiile psihologice special organizate influențează pozitiv dezvoltarea voinței și a calităților volitive (capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța) la preadolescenți și prin aceasta contribuie la dezvoltarea personalității.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării teoretico-experimentale au fost implementate în programul de mobilitate internațională Erasmus+ (Universitatea din Granada, Spania, 2018), în procesul didactic de pregătire și formare a studenților în cadrul disciplinelor Psihologia dezvoltării, Psihologia personalității, Psihologia proceselor reglatorii, a masteranzilor și doctoranzilor la

facultățile de psihologie din instituțiile superioare de învățământ și în cadrul cursurilor de formare continuă și seminarelor științifico-metodice cu psihologii, consilierii școlari și cadrele didactice.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetării au fost discutate și aprobate în cadrul ședințelor Catedrei de Psihologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău și în cadrul Catedrei Psihologia Dezvoltării a Universității din Granada, Spania (în contextul mobilității Erasmus+), în cadrul conferințelor științifice și în revistele științifice: Conferința „Probleme actuale ale științelor umaniste”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău 2016, 2018, 2019; Conferința „Probleme actuale ale științelor umanistice”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău 2017; Conferința „Tendințe moderne în psihologia practică”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău 2018; Conferința științifică cu participare internațională „Învățământul superior: tradiții, valori, perspective”, UST, Chișinău 2021; Conferința științifico-practică internațională a psihologilor „Asistența psihologică la etapa contemporană – realități și perspective”, USARB, Bălți 2021; Conferința științifică cu participare internațională „Dezvoltarea personală și integrarea socială a actorilor educaționali”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2021; Conferința Științifică Națională cu Participare Internațională „Probleme ale științelor socioumanistice și ale modernizării învățământului”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2022.

Publicații la tema tezei. 10 lucrări științifice: dintre care 2 articole în reviste științifice naționale și internaționale și 8 articole în materialele conferințelor științifice.

Volumul și structura tezei: Teza este constituită din preliminarii (adnotarea în trei limbi, lista abrevierilor și introducerea), trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 227 de titluri și 6 anexe și este redactată pe 137 pagini și include 63 de figuri și 16 tabele.

Cuvinte-cheie: voință, perseverență, calități volitive, trăsături de personalitate, program de intervenții psihologice, vârsta preadolescentă.

CONȚINUTUL TEZEI

Introducerea cuprinde argumentele și importanța temei de cercetare, descrierea situației din domeniul de cercetare, a scopului, obiectivelor și ipotezelor cercetării, a rezultatelor obținute ce contribuie la soluționarea problemei științifice importante. Sunt expuse și fundamentate noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

Capitolul 1, intitulat „*Problema voinței în psihologie*”, examinează și descrie abordările teoretice ale voinței, structura și etapele actului volitiv, sunt prezentate și evidențiate principalele calități volitive, tulburări și patologii ale voinței. De asemenea cuprinde și sinteza cu referire la particularitățile vârstei preadolescente și a sferei volitive în preadolescență.

Sinteza literaturii științifice ne permite să remarcăm că voința este abordată în mod distinct în psihologie și acest fapt se datorează complexității acestui fenomen. Voința poate fi înțeleasă ca un proces psihic, aptitudine / capacitate și trăsătură de personalitate [2, 3, 5, 7, 29, 33, 34]. Multiple definiții ale voinței au câteva elemente esențiale comune: voința este inclusă în toate procesele psihice – percepția,

memoria, atenția, gândirea, imaginația, afectivitatea și motivația; voința întotdeauna semnifică efort, angajare și străduință organizate pentru atingerea anumitor scopuri / obiective; voința presupune înfrângerea tuturor dificultăților și obstacolelor atât interioare cât și exterioare; silința și efortul depus este în strânsă legătură cu obstacolele și barierele întâlnite pe parcursul atingerii scopului / obiectivelor.

Analiza structurii și a etapelor actului volitiv evidențiază următoarele etape componente ale unui act voluntar: definitivarea motivației și formularea unui scop / obiectiv, conceperea planului / proiectului, deliberarea, alegerea deciziei, efectuarea acțiunilor în vederea atingerii planului / proiectului și evaluarea rezultatelor obținute [3, 8, 16, 30].

În temeiul investigațiilor întreprinse cu referire la calitățile volitive, evidențiem că acestea sunt prezentate fie în diade, având raporturi reciproce între ele, fie în mod singular, particular. Din modalitățile de manifestare ale calităților volitive vom enumera: calități volitive simple, morale și complexe, calități volitive bazale și sistemice / secundare, calități volitive propriu-zise, emoțional-volitive și moral-volitive. Cele mai semnificative calități volitive sunt: puterea sau forța voinței, curajul, independența, inițiativa, perseverența, fermitatea, promptitudinea luării deciziei, anduranța și autocontrolul [38, 40, 41, 42].

Studiul cercetărilor psihologice pune în lumină existența deficiențelor în manifestarea voinței: deficiențe rezultate din excesul de inhibiție, deficiențe rezultate din deficitul de inhibiție, deficiențe rezultate din excesul de impulsivitate și deficiențe rezultate din lipsa de impulsivitate. Dintre cele mai curențe tulburări ale voinței vom enumera: ideile fixe sau obsesiile, impulsivitatea și abulia (abulie motorie, abulie intelectuală, abulie constituțională și abulii sistematizate). De asemenea unele tulburări de anxietate sau tulburări depresive pot condiționa dezorganizarea și deficiențe la nivelul voinței [11, 24, 31, 32].

Abordarea și examinarea vârstei preadolescente, precum și a modului cum se dezvoltă și se constituie voința și calitățile volitive, pun în evidență că procesul restructurării structurilor cerebrale contribuie la o mai bună reglare comportamentală și la creșterea potențialului psihic, inclusiv al voinței. Un alt factor care favorizează dezvoltarea voinței este creșterea complexității activităților, dificultăților și obstacolelor în care sunt implicați preadolescenții. Anume acestea accentuează capacitatea de examinare și evaluare a dificultăților și barierele cât și echilibrarea efortului voluntar și a resurselor investite. De asemenea, activitatea de învățare care solicită formularea scopurilor, a obiectivelor și care implică un efort voluntar complex și sistematic facilitează dezvoltarea voinței [1, 15, 18, 25, 26, 27]. Dezvoltarea intensă a conștiinței de sine în preadolescență marchează și calitățile volitive. Independența, autonomia și creșterea capacității de luare a deciziilor în diferite situații se amplifică și se cristalizează către finalul preadolescenței [25, 35, 36, 37].

În *Capitolul 2*, cu titlul „*Cercetarea experimentală a voinței și a calităților volitive la preadolescenți*” este expusă descrierea scopului, obiectivelor, ipotezelor și a metodologiei de cercetare, sunt puse în evidență următoarele aspecte ale demersului de constatare: dezvoltarea voinței și a calităților volitive pe parcursul vârstei preadolescente, diferențele de gen în manifestarea voinței și a calităților

volitive la preadolescenți, trăsăturile de personalitate caracteristice preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței.

Demersul constatativ a cuprins un eșantion de **239 de preadolescenți**, cu vârsta cuprinsă între 10 și 15 ani (117 de preadolescenți și 122 de preadolescente).

Pentru experimentul de constatare am lansat următorul **scop**: studiul particularităților voinței și a calităților volitive la preadolescenți, precum și determinarea trăsăturilor de personalitate caracteristice preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței.

Obiectivele demersului constatativ sunt următoarele: 1) identificarea diferențelor de gen și de vârstă în manifestarea voinței la preadolescenți; 2) stabilirea modalităților de manifestare a calităților volitive la preadolescenți; 3) evidențierea diferențelor de gen și de vârstă în manifestarea calităților volitive la preadolescenți; 4) reliefa trăsăturilor de personalitate caracteristice preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței.

În cadrul experimentului de constatare am lansat următoarea **ipoteză generală**: *presupunem că modul de manifestare și nivelurile voinței la preadolescenți sunt condiționate de gen, de vârstă, determină prezența anumitor trăsături de personalitate și au anumite caracteristici pentru această etapă de dezvoltare.*

Pentru investigațiile derivate din scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare am ales o serie de chestionare și scale: *Chestionarul de autoapreciere a voinței (după E. Pyденckий)*, *Scala perseverenței (după A. Duckworth)*, *Tehnica de studiere a calităților volitive ale personalității (după H. Стамбулова)* și *Chestionarul de personalitate cu 5 factori (CP5F) (după M. Albu)*.

Am conceptualizat voința la preadolescenți prin urmărirea și evidențierea particularităților acesteia în funcție de dimensiunea de gen și de vârstă prin aplicarea *Chestionarului de autoapreciere a voinței (după E. Pyденckий)*. Nivelurile autoaprecierii voinței la preadolescenți sunt prezentate în figura 1.

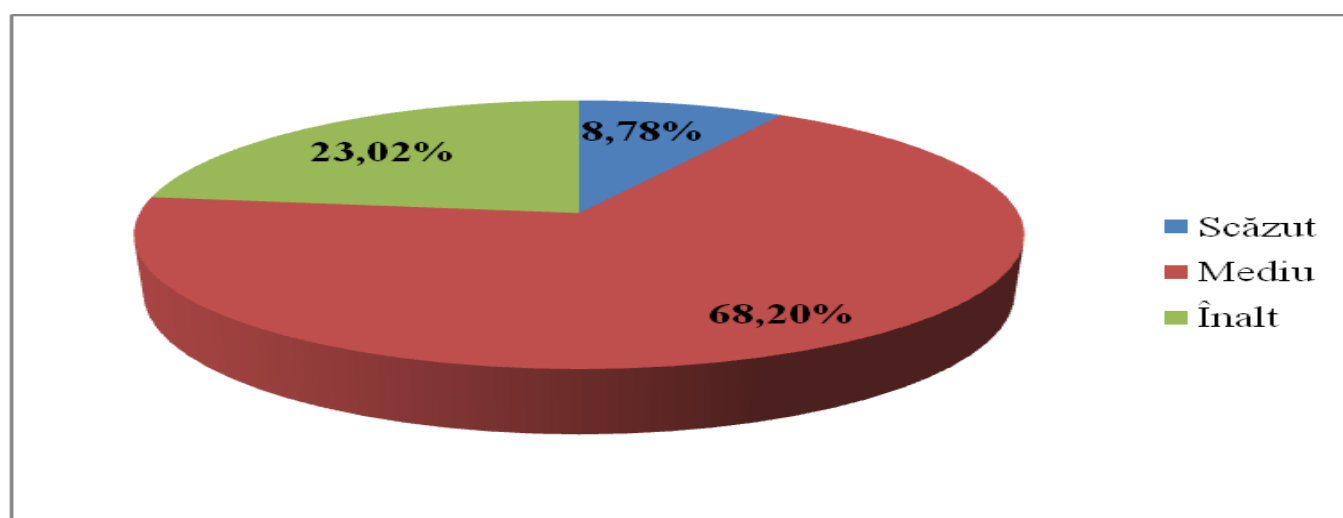

Fig. 1. Distribuția rezultatelor privind nivelul autoaprecierii voinței la preadolescenți

Preadolescenții din lotul experimental se caracterizează prin toate cele trei niveluri posibile ale autoaprecierii vouinței. Un număr mic de preadolescenți (8,78%) au obținut un scor considerat scăzut privind autoaprecierea vouinței. Acești preadolescenți pot fi caracterizați prin faptul că preferă doar activitățile interesante și ușor de realizat, chiar dacă acestea le pot afecta imaginea de sine și performanțele. Peste jumătate dintre ei – 68,20% sunt cei care manifestă un nivel mediu al autoaprecierii vouinței. Aceștia se caracterizează prin faptul că vor căuta să depășească dificultățile apărute, însă dacă nu este posibil acest lucru, vor alege să le evite. La 23,02% din preadolescenți evidențiem un nivel înalt al autoaprecierii vouinței. Vom menționa că preadolescenții cu nivel înalt al autoaprecierii vouinței demonstrează o capacitate ridicată de organizare și orientare a efortului și străduinței în vederea atingerii scopurilor lansate sau a rezolvării anumitor probleme cu care se confruntă. Acești preadolescenți sunt responsabili, disciplinați, chibzuiți, echilibrați și dau dovadă de un nivel ridicat de autocontrol și autoreglaj. La preadolescenți și preadolescente pentru nivelurile autoaprecierii vouinței consemnăm: pentru nivelul scăzut de autoapreciere al vouinței, cotele cele mai mari sunt obținute de preadolescente, în valoare de 9,84%, spre deosebire de preadolescenți, ale căror rezultate indică valoarea de 7,69%. Pentru nivelul mediu de autoapreciere al vouinței observăm următoarea tendință: 69,67% din preadolescente manifestă nivel mediu al autoaprecierii vouinței, comparativ cu 66,67% din preadolescenți. Pentru nivelul înalt al autoaprecierii vouinței, procentajul mai mare este specific preadolescenților, și anume 25,64%, iar rezultatele preadolescentelor ating valoarea de 20,49%. Statistic după testul T-student identificăm diferențe semnificative pentru autoaprecierea vouinței între rezultatele preadolescenților (18,8 u.m.) și cele ale preadolescentelor (17,7 u.m.) ($T=2,1$, $p\leq 0,05$) cu o medie mai mare în rândul preadolescenților. Preadolescenții prezintă un nivel mai înalt al autoaprecierii vouinței. Putem explica această deosebire în autoaprecierea vouinței la cele două genuri, pe seama transformărilor biologice, dar și a modului în care se construiește imaginea de sine în perioada aceasta de dezvoltare. Pentru toate cele trei subgrupe de vârstă investigate atestăm că nivelul scăzut de autoapreciere al vouinței este specific preadolescenților din toate subgrupele de vârstă după cum urmează: pentru 16,16% din preadolescenții de 10 – 12 ani, 1,70% din preadolescenții de 13 ani și 4,94% din preadolescenții de 14 – 15 ani. Nivelul mediu de autoapreciere al vouinței atinge cote mai mari la preadolescenții de 13 ani și anume 89,83%, în comparație cu 61,61% din preadolescenții de 10 – 12 ani și 60,49% din preadolescenții de 14 – 15 ani. Pentru nivelul înalt al autoaprecierii vouinței observăm că elevii cu vârsta cuprinsă între 14 – 15 ani au procentul cel mai mare și anume 34,57%, cei cu vârsta cuprinsă între 10 – 12 ani – 22,22%, iar cei de 13 ani – 8,47%. Studiul statistic după testul T-student a rezultatelor pentru autoaprecierea vouinței scoate în lumină diferențe semnificative între mediile preadolescenților de 10 – 12 ani (17,85 u.m.) și cele a preadolescenților de 14 – 15 ani (19,12 u.m.) ($T=2,1$, $p\leq 0,05$). Media cea mai mare o evidențiem la preadolescenții de 14 – 15 ani, fapt ce ne permite să menționăm că preadolescenții de 14 – 15 ani au un nivel mai dezvoltat al

autoaprecierii voinței. Acest fapt se datorează dezvoltării conștiinței de sine și a cunoașterii de sine mai intense la această perioadă de vârstă.

Voința la preadolescenți a fost investigată și prin prisma examinării calităților volitive la preadolescenți: capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța. Pentru a studia și a evidenția calitățile volitive am administrat *Tehnica de studiere a calităților volitive ale personalității* (de H. Стамбулова). Nivelurile calităților volitive sunt ilustrate în figura 2.

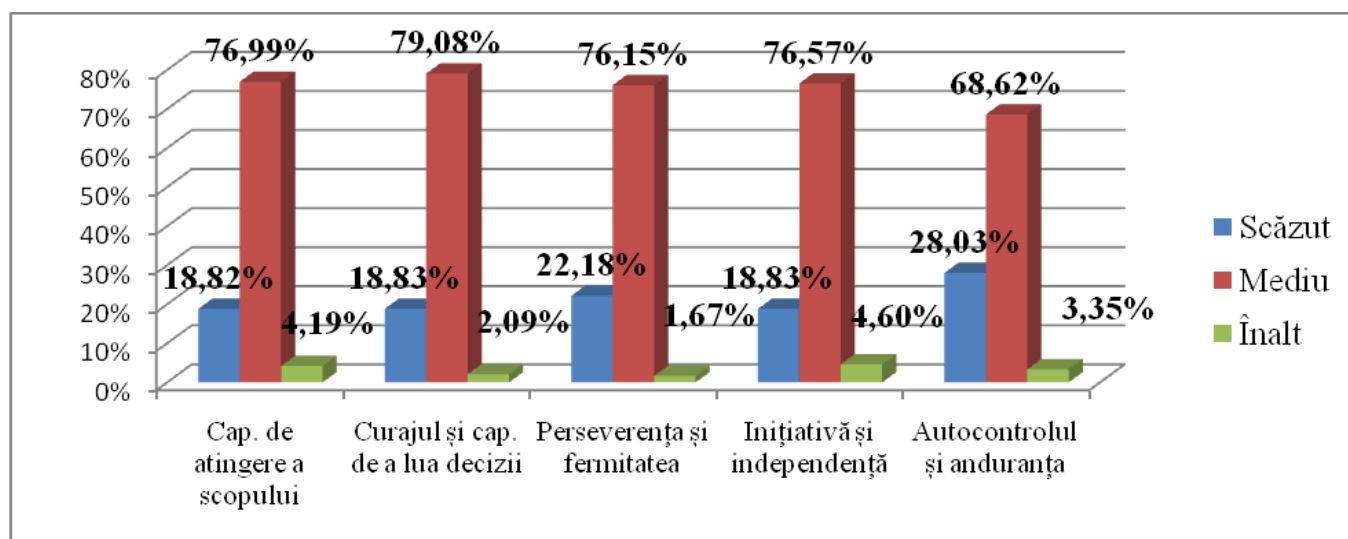

Fig. 2. Distribuția rezultatelor privind nivelurile calităților volitive, factorul expresivitate

18,82% dintre preadolescenți demonstrează un nivel scăzut al capacității de atingere a scopului, factorul expresivitate. Acești preadolescenți au un nivel redus de exprimare și plasticitate al acestei calități volitive. Ei au dificultăți în ceea ce privește alegerea și atingerea scopului. Preadolescenții cu nivel mediu de dezvoltare al capacității de atingere a scopului, factorului expresivitate, reprezintă indicele cel mai înalt din distribuția acestor date, și anume 76,99%. Acest lucru ne vorbește despre capacități mediu dezvoltate de exprimare și plasticitate în elaborarea scopului și în atingerea acestuia. Doar 4,19% din preadolescenții testați manifestă un grad înalt de exprimare și plasticitate în elaborarea scopului și atingerea acestuia. Acești preadolescenți știu sigur pentru ce luptă și încotro se îndreaptă. Ei își exprimă clar scopul și urmăresc în mod evident atingerea acestuia.

18,83% din preadolescenți prezintă nivel scăzut al curajului și a capacității de a lua decizii, factorul expresivitate. Aceștia se caracterizează printr-o slabă exprimare a curajului și oscilează în ceea ce privește luarea deciziilor. Cei mai mulți din preadolescenți – 79,08%, au un nivel mediu al curajului și a capacității de a lua decizii, factorul expresivitate. Reacțiile de curaj, îndrăzneală și dârzenie sunt fragmentare și situaționale. Un procent foarte mic – 2,09%, demonstrează nivel înalt de exprimare al curajului și a capacității de a lua decizii, sub aspectul factorului expresivitate. Ei sunt capabili să manifeste îndrăzneală și vitejie, să fie fermi și hotărâți. Atestăm existența unei legături între capacitatea de atingere a scopului și a curajului și capacității de a lua decizii, sub aspectele factorilor de expresivitate,

care se confirmă prin coeficientul de corelație ($r=0,3353$, $p\leq 0,01$). Menționăm că preadolescenții cu nivelul înalt al capacității de atingere a scopului, sub aspectul factorului expresivitate manifestă și un nivel înalt al curajului și a capacității de a lua decizii, sub aspectul factorului expresivitate.

22,18% dintre preadolescenți prezintă nivel scăzut al perseverenței și fermității, factorul expresivitate. Acești preadolescenți sunt caracterizați prin faptul că piedicile și obstacolele apărute sunt de nedepășit, de aceea nu consideră că ar trebui să depună mai mult efort. Majoritatea preadolescenților (76,15%) demonstrează nivel mediu de dezvoltare al perseverenței și fermității, factorul expresivitate. Preadolescenții prezintă capacități mediu dezvoltate în urmărirea consecventă a scopului stabilit și a depășirii dificultăților apărute. Uneori sunt ezitanți în luarea deciziilor necesare pentru a urma un scop anume. Observăm că un procent destul de mic (1,67%) dintre preadolescenți, manifestă un nivel înalt al perseverenței și fermității, factorul expresivitate. Evidențiem prezența unei relații între capacitatea de atingere a scopului, sub aspectul factorului expresivitate și a perseverenței și fermității, sub aspectul factorului expresivitate, care este probată prin coeficientul de corelație ($r=0,3049$, $p\leq 0,01$). Precizăm că preadolescenții cu un nivel înalt al capacității de atingere a scopului, sub aspectul factorului expresivitate dețin și un nivel înalt al perseverenței și fermității, sub aspectul factorului expresivitate.

18,83% dintre preadolescenți au un nivel scăzut al inițiativei și independenței, factorul expresivitate. Vom menționa următoarele caracteristici ale acestor preadolescenți: sugestibilitatea și dificultățile în inițierea, organizarea, realizarea și finisarea unei acțiuni volitive. 76,57% din preadolescenții dau dovadă de nivel mediu de dezvoltare al inițiativei și independenței, factorul expresivitate. Pentru acești elevi este definitorie capacitatea de a se consulta cu cei din exterior, în vederea inițierii unei activități, precum și necesitatea de a primi sfaturi în luarea deciziilor și în îndeplinirea și realizarea scopurilor personale. Un număr foarte mic de preadolescenți (4,60%) demonstrează nivel înalt al independenței și inițiativei, factorul expresivitate. Preadolescenții își schițează și inițiază activități și au abilitatea de a lansa în mod independent scopuri. Ei demonstrează o capacitate înaltă de a-și orienta toată atenția și efortul spre atingerea scopurilor.

28,03% dintre preadolescenții se caracterizează prin nivel scăzut al autocontrolului și anduranței, sub aspectul factorului expresivitate. Preadolescenții manifestă o capacitate scăzută de a-și reține emoțiile, gândurile, reacțiile verbale și fizice. Mai mult de jumătate din preadolescenți (68,62%) au nivel mediu de dezvoltare al autocontrolului și anduranței, sub aspectul factorului expresivitate. Preadolescenții își aleg un nivel ponderat al activismului, în concordanță cu resursele personale. Foarte puțini preadolescenți (3,35%) dau dovadă de nivel înalt al autocontrolului și anduranței, sub aspectul factorului expresivitate.

Tabelul 1. Distribuția rezultatelor privind calitățile volitive, factorul expresivitate, în funcție de gen

<i>Calitățile volitive</i>	<i>Frecvențe</i>					
	<i>Băieți</i>			<i>Fete</i>		
	<i>Nivelurile</i>					
	Scăzut	Mediu	Înalt	Scăzut	Mediu	Înalt
Capacitatea de atingere a scopului	17,95%	78,63%	3,42%	19,67%	75,41%	4,92%
Curajul și capacitatea de a lua decizii	16,24%	81,20%	2,56%	21,31%	77,05%	1,64%
Perseverența și fermitatea	21,37%	76,07%	2,56%	22,95%	76,23%	0,82%
Inițiativa și independența	18,81%	80,34%	0,85%	18,85%	72,95%	8,20%
Autocontrolul și anduranța	28,21%	67,52%	4,27%	27,87%	69,67%	2,46%

Pentru nivelul scăzut și înalt al capacității de atingere a scopului, factorul expresivitate, frecvențele cele mai mari le consemnăm la preadolescente (19,67% și 4,92%) comparativ cu preadolescenții (17,95% și 3,42%). Nivelul mediu al capacității de atingere a scopului, factorul expresivitate, îl atestăm în frecvență mai ridicată la preadolescenți (78,63%) spre deosebire de preadolescente (75,41%).

Vom menționa că nivelul scăzut al curajului și a capacității de a lua decizii, factorul expresivitate, se întâlnește în frecvență mai ridicată la preadolescente comparativ cu preadolescenții (21,31% și 16,24%). O tendință inversă se atestă la nivelul mediu al curajului și a capacității de a lua decizii, factorul expresivitate: 81,20% pentru preadolescenți și 77,05% pentru preadolescente. Un număr foarte mic de preadolescenți și preadolescente prezintă nivelul înalt al curajului și a capacității de a lua decizii, factorul expresivitate (2,56% din preadolescenți și 1,64% din preadolescente).

Frecvența cea mai ridicată la nivelul scăzut al perseverenței și fermității, factorul expresivitate, este caracteristică preadolescentelor (22,95%); o frecvență apropiată este și cea a preadolescenților (21,37%). Similare sunt și frecvențele preadolescenților cu cele ale preadolescentelor pentru nivelul mediu al perseverenței și fermității, factorul expresivitate (76,06% și 76,23%). La nivelul înalt al perseverenței și fermității, factorul expresivitate, o frecvență mai mare o atestăm la preadolescenți (2,56%) spre deosebire de preadolescente (0,82%).

Nivelul scăzut al inițiativei și independenței se regăsește în frecvențe similare la preadolescenți și preadolescente (18,81% și 18,85%). La nivelul mediu al inițiativei și independenței, factorul expresivitate, cea mai înaltă frecvență este caracteristică preadolescenților (80,34%) comparativ cu preadolescentele (72,95%). Un tablou invers de distribuție al frecvențelor se înregistrează pentru nivelul înalt al inițiativei și independenței, factorul expresivitate, astfel vom menționa că 8,20% din preadolescente și doar 0,85% din preadolescenți manifestă acest nivel.

Frecvențele pentru autocontrol și anduranță ale preadolescenților sunt apropiate de cele ale preadolescentelor. Astfel vom menționa că 28,21% din preadolescenți și 27,87% din preadolescente manifestă nivel scăzut al autocontrolului și anduranței, factorul expresivitate. Nivelul mediu al autocontrolului și anduranței, factorul expresivitate are o frecvență puțin mai ridicată în rândul

preadolescentelor (69,67%) spre deosebire de preadolescenți (67,53%). Nivelul înalt al autocontrolului și anduranței, factorul expresivitate, are o expresie în frecvențe mai ridicată la preadolescenți, spre deosebire de preadolescente (4,27% și 2,46%).

Tabelul 2. Distribuția rezultatelor privind calitățile volitive, factorul expresivitate, în funcție de vârstă

<i>Calitățile volitive</i>	<i>Frecvențe</i>								
	<i>10 – 12 ani</i>			<i>13 ani</i>			<i>14 – 15 ani</i>		
	<i>Nivelurile</i>								
	<i>Scăzut</i>	<i>Mediu</i>	<i>Înalt</i>	<i>Scăzut</i>	<i>Mediu</i>	<i>Înalt</i>	<i>Scăzut</i>	<i>Mediu</i>	<i>Înalt</i>
Capacitatea de atingere a scopului	13,13%	79,79%	7,08%	32,21%	64,40%	3,39%	16,05%	82,72%	1,23%
Curajul și capacitatea de a lua decizii	20,20%	75,76%	4,04%	16,95%	81,36%	1,69%	18,52%	81,48%	0%
Perseverența și fermitatea	21,21%	74,75%	4,04%	20,34%	79,66%	0%	23,46%	76,54%	0%
Inițiativa și independența	17,17%	75,76%	7,07%	22,03%	74,58%	3,39%	18,52%	79,01%	2,47%
Autocontrolul și anduranța	25,26%	68,67%	6,07%	22,04%	76,27%	1,69%	35,81%	62,96%	1,23%

Statistic după testul T-student pentru capacitatea de atingere a scopului, factorul expresivitate, se înregistrează diferențe semnificative între rezultatele preadolescenților de 10 – 12 ani ($m=23,26$) și rezultatele preadolescenților de 13 ani ($m=21,6$) ($T=2,3$, $p \leq 0,05$) cu media mai mare caracteristică preadolescenților de 10 – 12 ani. Diferențele obținute exprimă faptul că preadolescenții de 10 – 12 ani au un nivel mai dezvoltat al capacității de atingere a scopului, factorul expresivitate. Această diferență se poate explica prin apariția schimbărilor din timpul pubertății în cadrul sistemului socio-emoțional al creierului.

Pentru perseverență și fermitate, factorul expresivitate, după testul T-student se atestă diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților de 10 – 12 ani (22,81 u.m.) și cele ale preadolescenților de 13 ani (21,51 u.m.) ($T=2,1$, $p \leq 0,05$), cu media mai mare la preadolescenții de 10 – 12 ani. Vom menționa că preadolescenții de 10 – 12 ani se caracterizează prin perseverență și fermitate mai dezvoltate comparativ cu preadolescenții de 13 ani. Această diferență este explicată prin faptul că preadolescenții de 10 – 12 ani depun mai mult efort în realizarea scopurilor propuse, comparativ cu cei de 13 ani.

După Testul T-student evidențiem diferențe statistic semnificative pentru inițiativă și independență, factorul expresivitate, între rezultatele preadolescenților de 10 – 12 ani (24,12 u.m.) și rezultatele

preadolescenților de 13 ani (22,73 u.m.), ($T=2$, $p\leq 0,05$) și între rezultatele preadolescenților de 10 – 12 ani (24,12 u.m.) și cele ale preadolescenților de 14 – 15 ani (22,62 u.m.) ($T=2,4$, $p\leq 0,05$) cu medii mai mari în rândul preadolescenților de 10 – 12 ani. Rezultatele obținute ne indică că preadolescenții de 10 – 12 ani dau dovadă de nivel mai înalt de inițiativă și independență decât cei cu vârsta de 13 ani și cei de 14 – 15 ani. Acest lucru poate fi explicat prin contextul socio-emoțional și stilul de parenting folosit. Preadolescenții de 10 – 12 ani au parte de o abordare parentală bazată pe afecțiune, respect și exigență, iar mesajele încurajatoare primite din partea părinților determină un grad mai înalt de independență și inițiativă în exprimare [5].

Testul T-student pune în lumina existența diferențelor semnificative statistic pentru autocontrol și anduranță, factorul expresivitate, între rezultatele preadolescenților de 10 – 12 ani (22,93 u.m.) și rezultatele celor de 14 – 15 ani (20,88 u.m.) ($T=3,4$, $p\leq 0,01$), precum și între rezultatele preadolescenților de 13 ani (22,08 u.m.) și rezultatele celor de 14 – 15 ani (20,72 u.m.) ($T=2,1$, $p\leq 0,05$) cu medii mai mari în rândul preadolescenților de 10 – 12 ani și cei de 13 ani. Astfel, potrivit celor expuse, putem menționa că preadolescenții de 10 – 12 ani și cei de 13 ani prezintă un nivel mai înalt de dezvoltare al autocontrolului și anduranței, sub aspectul factorului expresivitate. Presupunem că aceste diferențe se datorează schimbărilor ce survin în interiorul cortexului prefrontal, zonă a creierului responsabilă pentru autocontrol. Ceea ce se schimbă la preadolescenții de 14 – 15, comparativ cu cei de 10 – 12 și 13 ani, este puterea conexiunilor din circuitele prefrontale, pe măsură ce învățăm să ne adaptăm cerințelor de mediu în schimbare. Această dezvoltare reflectă o combinație a constrângerilor biologice și a istoricului experiențial, care interacționează pentru a modela creierul și comportamentul. Dovezile empirice mai indică și faptul că autocontrolul este asociat în mod semnificativ cu adaptarea emoțională și comportamentală a preadolescenților. Personalitatea preadolescenților de 14 – 15 ani este marcată de o instabilitate a competențelor de autocontrol și anduranță, necesare pentru a-și retrage și a-și inhiba impulsurile inacceptabile din punct de vedere social și pentru a-și regla comportamentele, gândurile și emoțiile [apud 21].

Abordarea integrată a voinței este posibilă prin prisma studiului trăsăturilor de personalitate. Trăsăturile de personalitate la preadolescenți au fost investigate prin *Chestionarul de personalitate cu 5 factori (CP5F)* (după M. Albu). Mediile preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare a voinței sunt prezentate în figura 3.

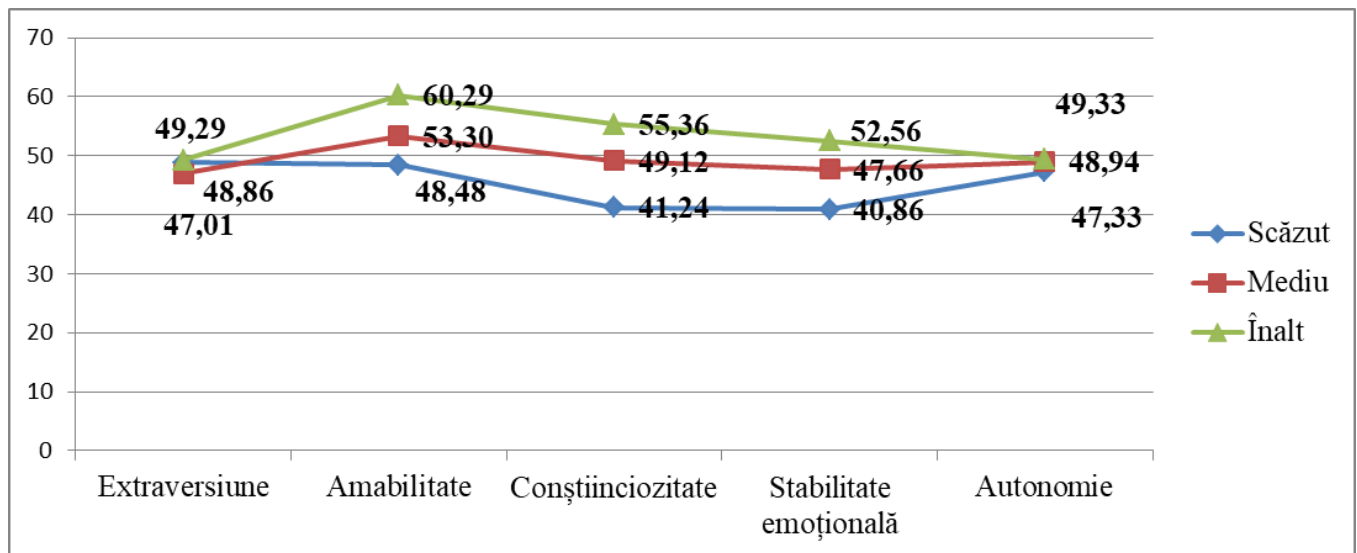

Fig. 3. Profilul personalității la preadolescenți în funcție de nivelul de autoapreciere al voinței

Autoaprecierea voinței preadolescenților este în interrelații cu următoarele trăsături de personalitate: amabilitate ($r=0,4297$, $p\leq 0,01$), conștiinciozitate ($r=0,4636$, $p\leq 0,01$) și stabilitate emoțională ($r=0,3209$, $p\leq 0,01$). Coeficienții de corelație ne permit să menționăm că preadolescenții cu nivel înalt al autoaprecierii voinței se caracterizează prin nivel ridicat de amabilitate, conștiinciozitate și stabilitate emoțională. Astfel, pentru preadolescenții cu nivel înalt al autoaprecierii voinței sunt definitorii: interesul pentru cei din jur, respectul pentru părerile și drepturile celorlalți, încercarea de a se afla în relații bune cu ceilalți, respectul pentru norme și reguli, ordonarea, planificarea acțiunilor, străduința de a face totul bine și de a fi persoane de încredere. Totodată, acești preadolescenți gândesc pozitiv, sunt optimiști, își controlează emoțiile și au încredere în forțele proprii.

Capitolul 3, cu titlul „*Dezvoltarea calităților volitive la preadolescenți*” cuprinde caracterizarea demersului formativ: sunt descrise scopul, ipoteza, obiectivele și principiile proiectării și elaborării programului de intervenții psihologice, metodele, tehnicile și procedeele, caracteristicile și etapele activităților de grup, este prezentată eficiența programului de intervenții psihologice implementat prin examinarea și evidențierea diferențelor între rezultatele preadolescenților din grupul experimental test / retest, între rezultatele preadolescenților din grupul de control test / retest și între rezultatele preadolescenților din grupul experimental retest / grupul de control retest.

Pentru experimentul formativ lansăm următorul **scop**: elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice în vederea dezvoltării voinței și a calităților volitive.

Ipoteza pentru demersul formativ este: *presupunem că intervențiile psihologice special organizate pot să influențeze pozitiv dezvoltarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți și prin aceasta să contribuie la dezvoltarea personalității.*

Obiectivele programului de intervenții psihologice: 1) creșterea nivelului voinței, prin optimizarea expresivității și a susținerii acesteia; 2) creșterea capacității de stabilire a scopului, a curajului și

capacității de a lua decizii, a perseverenței și fermității, a inițiativei și independenței, a autocontrolului și anduranței.

Programul de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive este fundamentat pe următoarele principii: *promovarea coeziunii de grup, autenticitatea psihoterapeutului, egalitate și unicitate, securitatea primară, figură de atașament nouă, universalitate, altruism, încurajarea speranței, furnizarea de informații, dezvoltarea tehnicilor de socializare, comportament imitativ, factori existențiali, catharsis, învățare interpersonală și înțelegere de sine.*

Programul de intervenții psihologice conține tehnici din teoria și metodologia psihoterapiei experiențiale a unificării. În același timp am făcut uz și de tehnici de tip cognitiv-comportamental pentru a facilita autoconstruirea deprinderilor analitice și decizionale.

În experimentul formativ au fost incluși 24 de preadolescenți, 12 în grupul experimental și 12 în grupul de control. Intervențiile psihologice au fost realizate cu o frecvență de o dată pe săptămână, în decurs de trei luni (februarie – aprilie 2019), astfel numărul total a constituit 12 activități.

Investigarea eficienței programului de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți a fost realizată în următoarele direcții: compararea și evidențierea diferențelor obținute de preadolescenții din GE test și retest, preadolescenții din GC test și retest și de preadolescenții din GE retest și GC retest.

Inițial vom prezenta rezultatele la autoaprecierea voinței (*Chestionarul de autoapreciere a voinței (după E. Руденский)*) pentru preadolescenții din GE test și GE retest. Mediile preadolescenților la autoaprecierea voinței sunt prezentate în figura 4.

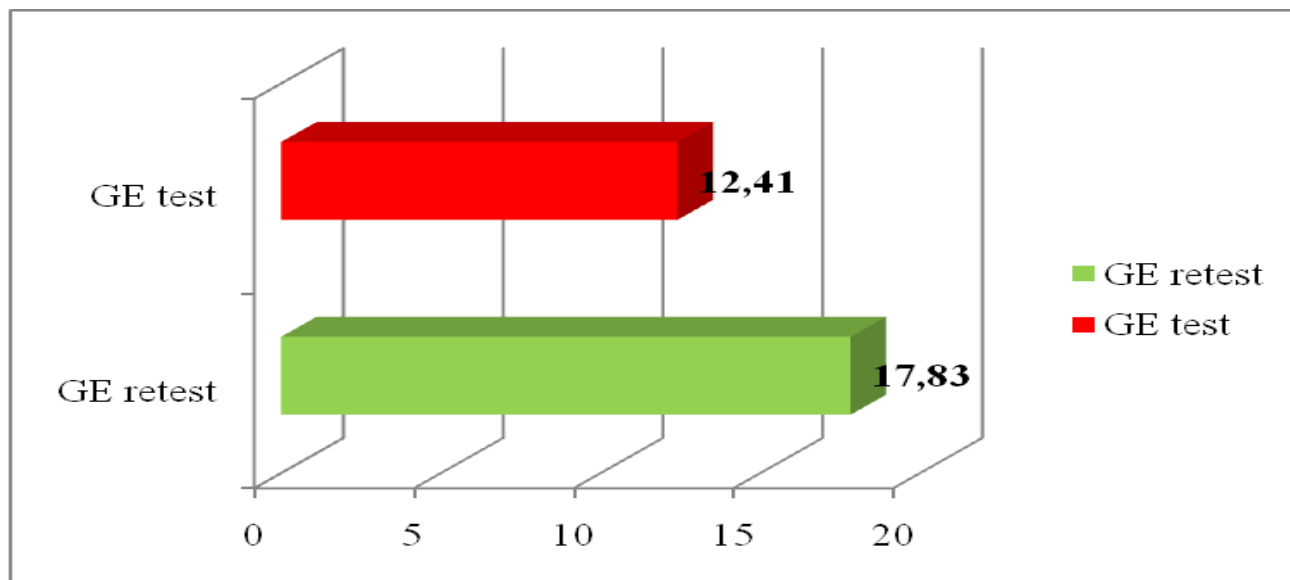

Fig. 4. Mediile pentru autoaprecierea voinței la preadolescenții din GE test și GE retest

Evidențiem că preadolescenții din GE test prezintă o medie mai mică pentru autoaprecierea voinței și anume 12,41 (u.m.). La preadolescenții din GE retest semnalăm o medie mai mare, de 17,83 (u.m.). Analiza statistică, conform testului Wilcoxon, ne arată prezența diferențelor semnificative între rezultatele

preadolescenților din GE test cu cei din GE retest ($T=9$, $p \leq 0,01$). Schimbările în autoaprecierea voinței la preadolescenți se datorează intervențiilor psihologice implementate, care au fost orientate la creșterea nivelului voinței, prin optimizarea expresivității și a susținerii acesteia.

Mediile pentru calitățile volitive (capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța, factorul expresivitate) la preadolescenții din GE test și GE retest conform *Tehnicii de studiere a calităților volitive ale personalității* (de H. Стамбулова) sunt ilustrate în figura 5.

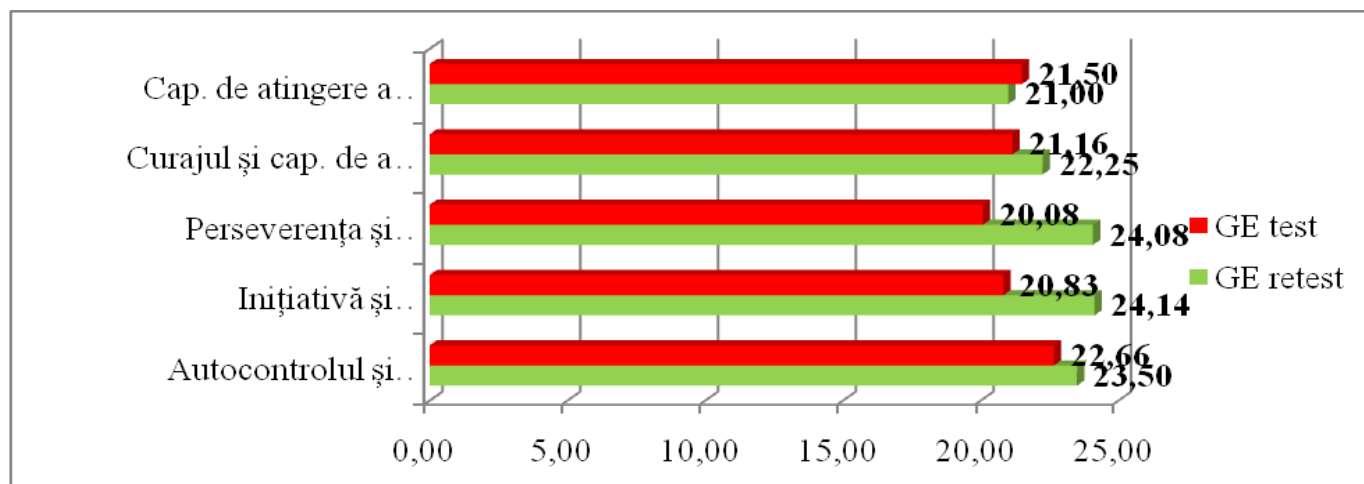

Fig. 5. Mediile pentru calitățile volitive, factorul expresivitate, la preadolescenții din GE test și GE retest

Preadolescenții din GE test se caracterizează prin cea mai mică medie pentru perseverență și fermitate, sub aspectul factorului expresivitate și anume 20,08 (u.m.), spre deosebire de preadolescenții din GE retest, la care identificăm o medie mai mare, de 24,08 (u.m.). Analiza statistică, conform testului Wilcoxon, ne indică prezența diferențelor semnificative între rezultatele preadolescenților din GE test și cei din GE retest ($T= 1$, $p \leq 0,01$). Diferențele la această calitate, sub aspectul factorului expresivitate, la preadolescenți au apărut grație intervențiilor psihologice aplicate, cu scopul optimizării perseverenței și fermității. Pentru inițiativă și independență preadolescenții din GE test ating – 20,83 (u.m.), iar preadolescenții din GE retest – 24,16 (u.m.). Conform testului Wilcoxon stabilim diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE test și cei din GE retest ($T=10,05$, $p \leq 0,05$). Modificările în inițiativă și independență, sub aspectul factorului expresivitate la preadolescenți au apărut datorită intervențiilor psihologice care s-au implementat cu scopul sporirii nivelului de inițiativă și independență.

Mediile pentru trăsăturile de personalitate (extraversiune, amabilitate, conștiinciozitate, stabilitate emoțională și autonomie) la preadolescenții din GE test și GE retest conform *Chestionarului de personalitate cu 5 factori (CP5F)* (după M. Albu) pot fi vizualizate în figura 6.

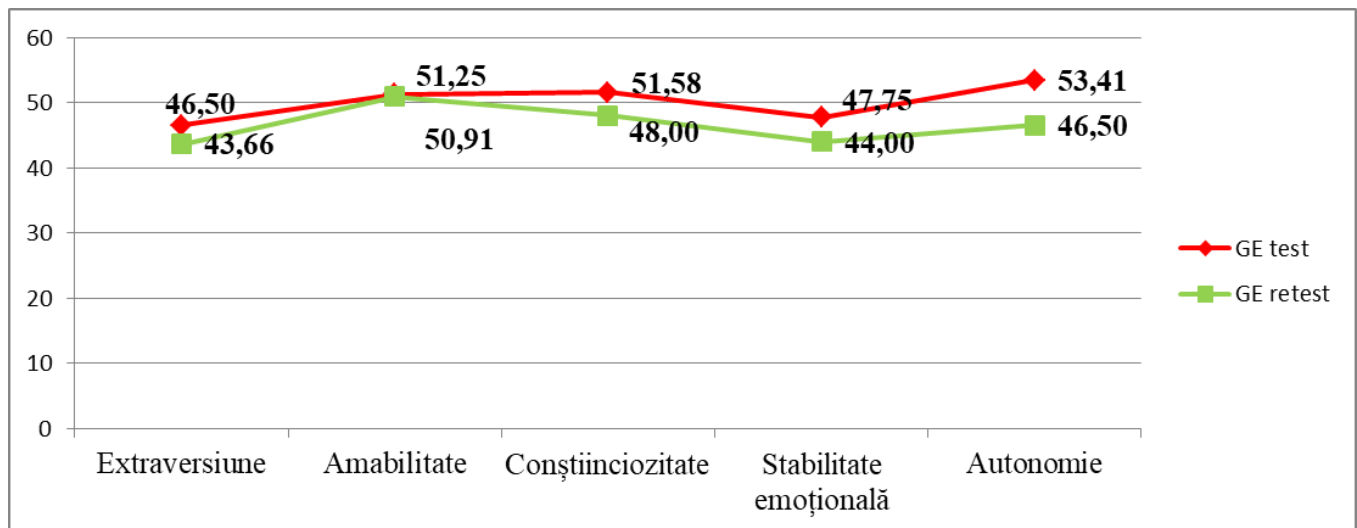

Fig. 6. Mediile pentru trăsăturile de personalitate la preadolescenții din GE test și GE retest

În ceea ce privește conștiinciozitatea, media la preadolescenții din GE test este mai mică (48,00 u.m.) comparativ cu media pentru preadolescenții din GE retest, care este de 51,58 (u.m.). În paralel, după testul Wilcoxon, stabilim existența diferențelor semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE test și rezultatele preadolescenților din GE retest, ($T=10$, $p \leq 0,05$). Modificările valorilor calităților de personalitate analizate, au fost determinate de participarea la programul de intervenții psihologice focusat pe creșterea calităților volitive, ce a avut impact asupra sporirii conștiinciozității la preadolescenți. Observăm și o creștere a valorilor medii a stabilității emoționale la preadolescenții din GE test, aceasta fiind de 44,00 (u.m.), iar la preadolescenții din GE retest de 47,75 (u.m.). Privitor la valorile medii la autonomie vom menționa că preadolescenții din GE test înregistrează o medie de 46,5 (u.m.), iar la preadolescenții din GE retest atestăm o medie de 53,41 (u.m.). Conform testului Wilcoxon, identificăm diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE test și rezultatele preadolescenților din GE retest ($T=0$, $p \leq 0,01$). Aceste schimbări ale valorilor trăsăturilor de personalitate au fost determinate de intervențiile psihologice realizate cu țelul îmbunătățirii calităților voinței, având un impact și asupra sporirii nivelului de autonomie.

O altă direcție în demersul nostru a fost să realizăm compararea mediilor preadolescenților din GC test și GC retest. Mediile preadolescenților pentru autoaprecierea voinței, calitățile voinței și trăsăturile de personalitate sunt prezentate în figurile 7, 8, 9.

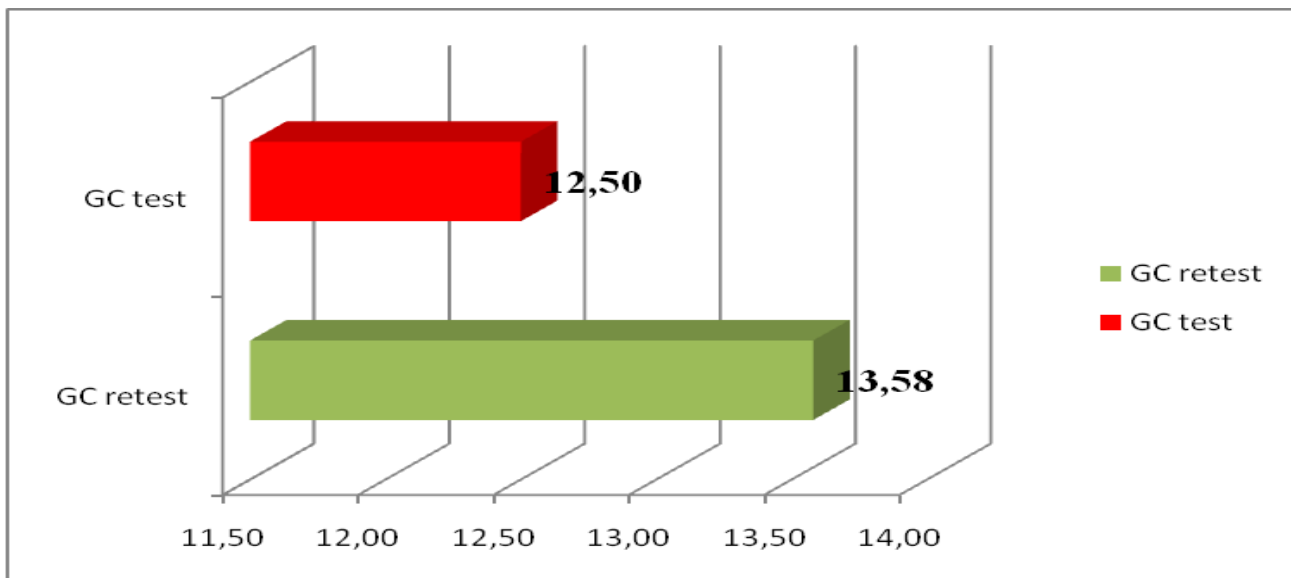

Fig. 7. Mediile pentru autoaprecierea voinței la preadolescenții din GC test și GC retest

Analiza mediilor din figura 7 ne permite să menționăm că preadolescenții din GC test demonstrează o medie mai mică pentru autoaprecierea voinței și anume 12,50 (u.m.). La preadolescenții din GC retest identificăm o medie mai mare, de 13,58 (u.m.). Statistic, conform testului Wilcoxon, nu se evidențiază diferențe la autoaprecierea voinței între rezultatele preadolescenților din GC test și cei din GC retest.

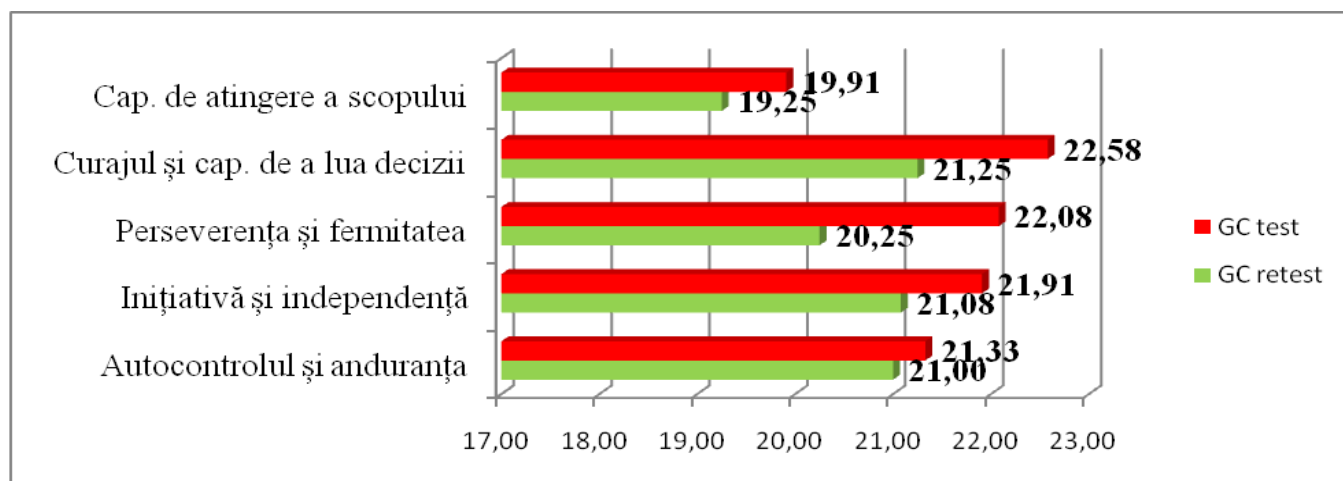

Fig. 8. Mediile pentru calitățile volitive, factorul expresivitate, la preadolescenții din GC test și GC retest

Analiza statistică a rezultatelor GC test cu GC retest ne arată că pentru calitățile voinței precum: capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța, sub aspectul factorului expresivitate, conform testului Wilcoxon, nu s-au evidențiat diferențe.

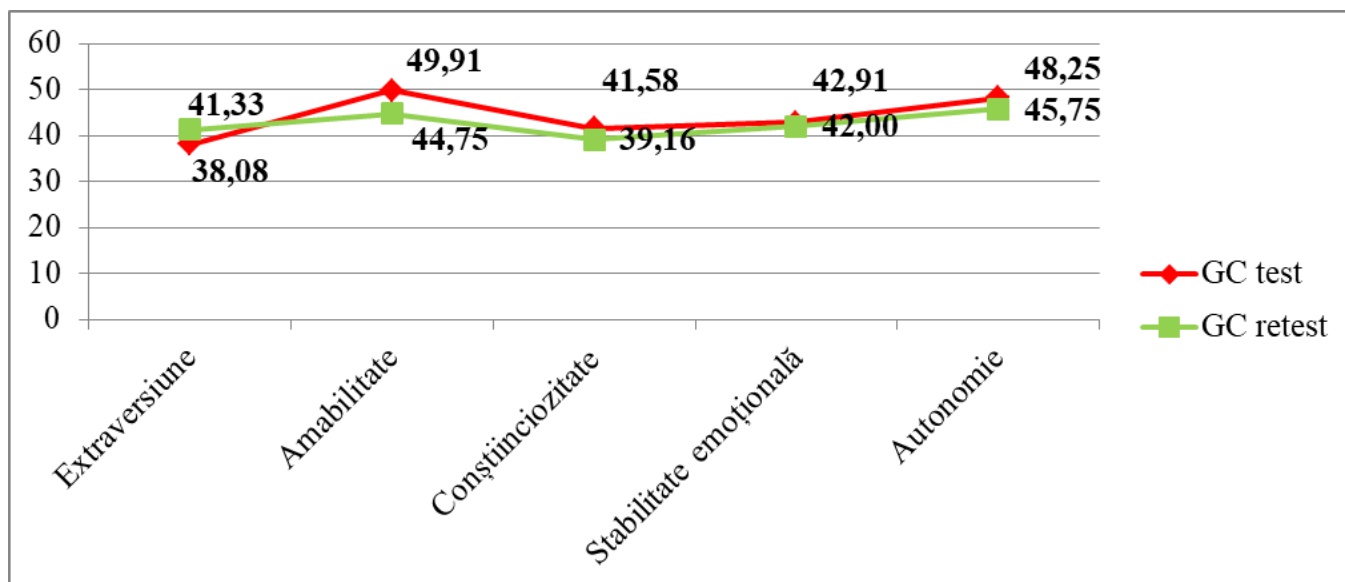

Fig. 9. Valorile medii pentru trăsăturile de personalitate la preadolescenții din GC test și GC retest

Identificăm că preadolescenții din GC test prezintă o medie mai mică pentru amabilitate și anume 44,75 (u.m.). Observăm o creștere a valorilor medii ale amabilității la preadolescenții din GC retest, fiind prezentă valoarea de 49,91 (u.m.). După testul Wilcoxon stabilim diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GC test cu cei din GC retest ($T= 12$, $p \leq 0,05$). În cazul acestor preadolescenți, ale căror rezultate au crescut în ceea ce privește amabilitatea, putem să vorbim despre o încercare de autoconservare. Acesta este un mijloc de adaptare la nevoile altora și un răspuns oarecum în detrimentul personal, folosit cu scopul de a obține ceva sau de a depăși un conflict sau o situație dificilă.

Pentru trăsăturile de personalitate: extraversiune, conștiințiozitate, stabilitate emoțională și autonomie nu se evidențiază diferențe după testul Wilcoxon între rezultatele preadolescenților din GC test și GC retest.

O ultimă direcție comparativă este investigarea mediilor (autoaprecierea voinței, calitățile volitive și trăsăturile de personalitate) preadolescenților din GE retest și mediile preadolescenților din GC retest.

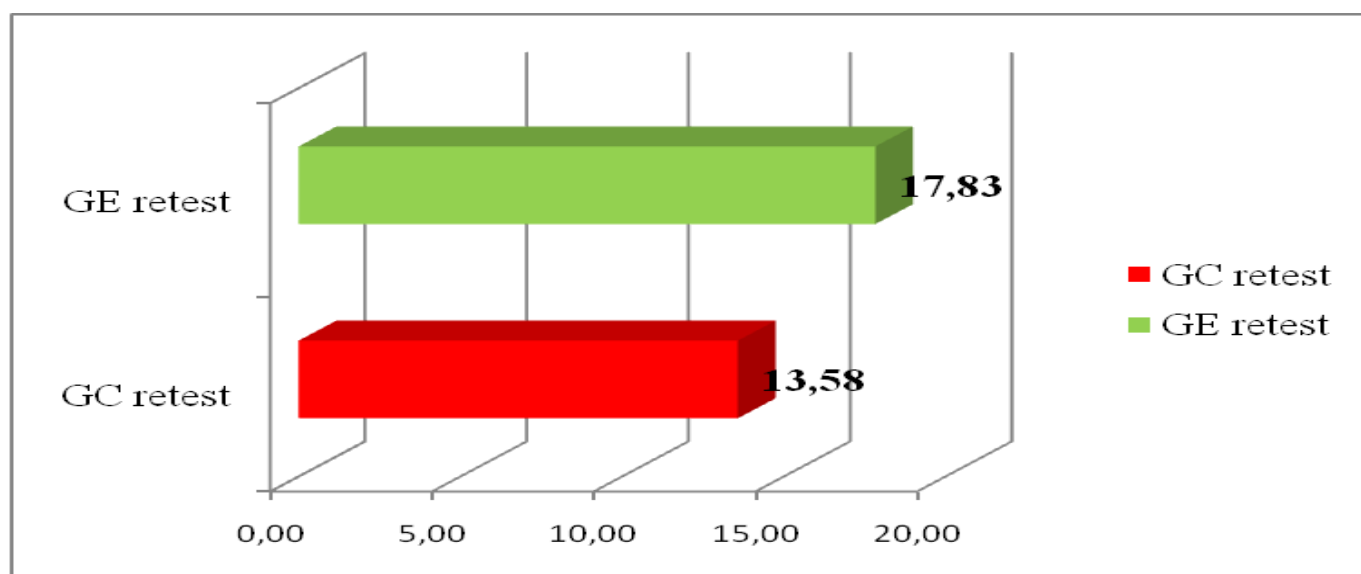

Fig. 10. Mediile pentru autoaprecierea voinței la preadolescenții din GE retest și GC retest

Mediile preadolescenților pentru autoaprecierea voinței sunt distincte: preadolescenții din GE retest prezintă o medie mai mare și anume 17,83 (u.m.), la preadolescenții din GC retest se atestă o medie mai mică, de 13,58 (u.m.). Conform testului U Mann-Whitney, stabilim diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE retest și rezultatele preadolescenților din GC retest ($U= 19, p \leq 0,01$). Modificările în autoaprecierea voinței la preadolescenții din GE au apărut grație participării la programul de intervenții psihologice, centrat pe îmbunătățirea nivelului voinței.

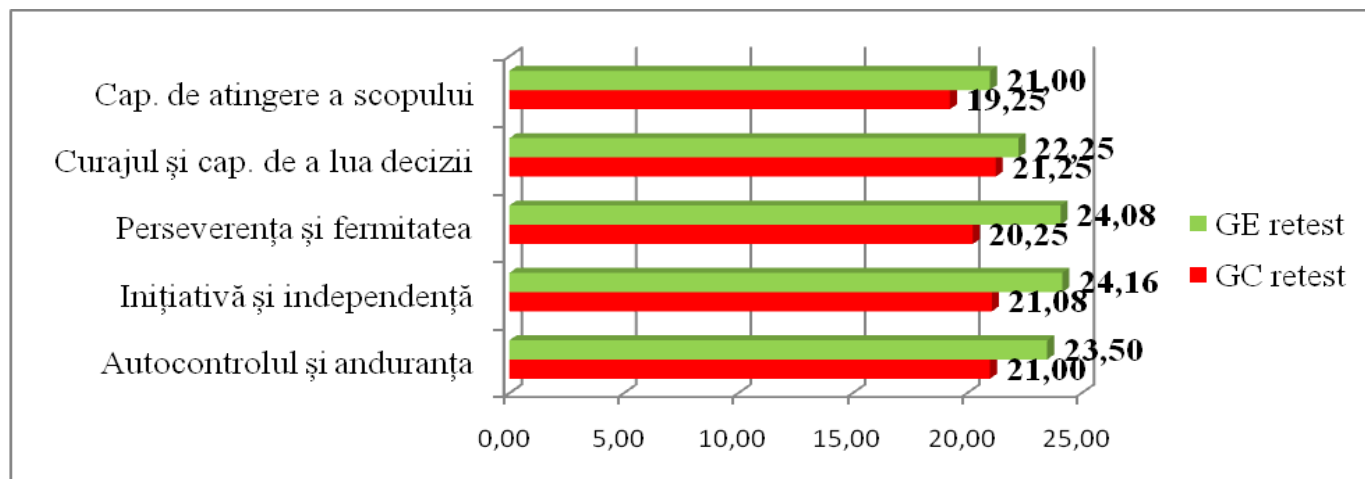

Fig. 11. Mediile pentru calitățile volitive, factorul expresivitate la preadolescenții din GE retest și GC retest

Pentru perseverență și fermitate, sub aspectul factorului expresivitate preadolescenții din GE retest demonstrează o medie mai mare și anume 24,08 (u.m.), spre deosebire de preadolescenții din GC retest, la care se atestă o medie mai mică, de 20,25 (u.m.). În același timp după testul U Mann-Whitney, stabilim diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE retest și rezultatele preadolescenților din GC retest ($U= 37, p \leq 0,05$). Schimbările ce au survenit la nivelul perseverenței și fermității, sub aspectul factorului expresivitate la preadolescenții din GE retest se pot explica grație participării la activitățile din cadrul programului de intervenții psihologice, axat pe sporirea nivelului de perseverență și fermitate și anume a caracterului expresiv al acestora. Pentru inițiativă și independență, sub aspectul factorului expresivitate, preadolescenții din GE retest și cei din GC retest dau dovadă de următoarele medii: 24,16 (u.m.) și 21,08 (u.m.). Pentru autocontrol și anduranță, sub aspectul factorului expresivitate, preadolescenții din GE retest au media de 23,5 (u.m.), în timp ce media preadolescenților din GC retest este de 21,00 (u.m.).

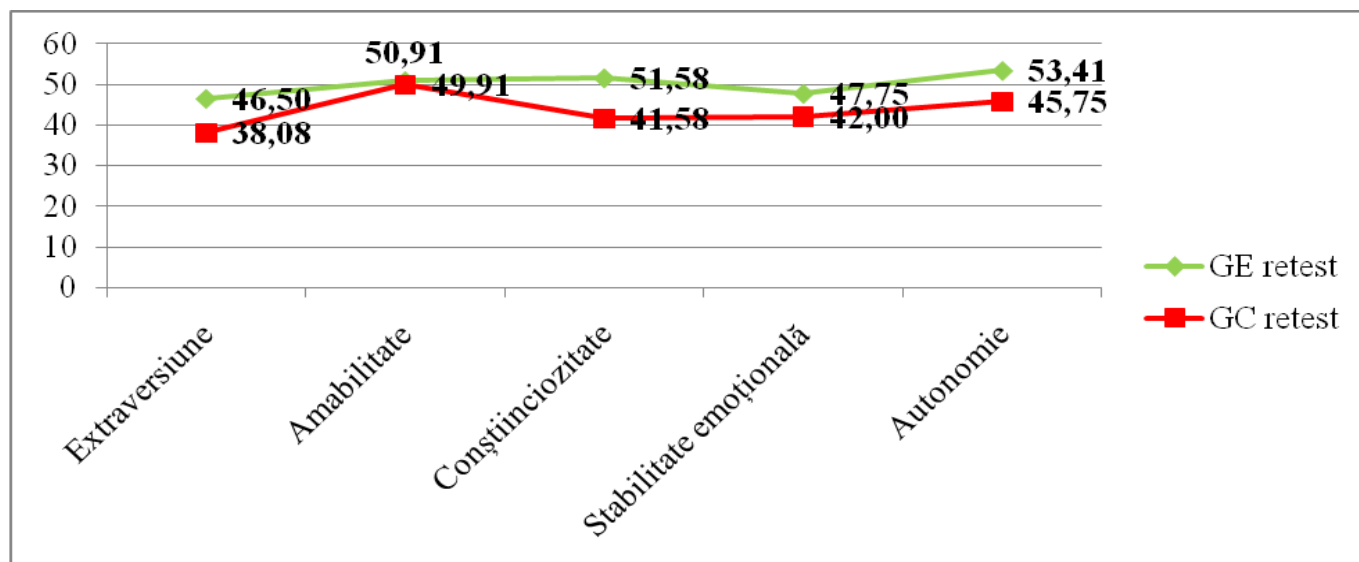

Fig. 12. Valorile medii pentru trăsăturile de personalitate la preadolescenții din GE retest și GC retest

Pentru extraversiune, preadolescenții din GE retest demonstrează o medie mai mare și anume 46,50 (u.m.), în timp ce preadolescenții din GC retest înregistrează o medie mai mică, de 38,08 (u.m.) pentru aceeași trăsătură de personalitate. La preadolescenții din GE retest este prezentă o valoare mai mare pentru amabilitate și anume 50,91 (u.m.), spre deosebire de preadolescenții din GC retest, la care se atestă o medie ușor mai mică, de 49,91 (u.m.). Pentru conștiințiozitate, media la preadolescenții din GE retest este mai mare și este 51,58 (u.m.) comparativ cu media pentru preadolescenții din GC retest, care este de 41,58 (u.m.). Conform testului U Mann-Whitney se înregistrează diferențe semnificative statistic între rezultatele preadolescenților din GE retest și rezultatele celor din GC retest ($U= 33,5, p \leq 0,05$). Modificările valorilor de conștiințiozitate analizate la preadolescenții din GE retest sunt justificate de participarea la programul de intervenții psihologice axat pe creșterea calităților volitive cu impact asupra trăsăturilor de personalitate. Identificăm o valoare mai mare a mediei stabilității emoționale la preadolescenții din GE retest și anume de 47,75 (u.m.), iar la preadolescenții din GC retest este de 42,00 (u.m.). Cu referire la autonomie, preadolescenții din GE retest prezintă o medie de 53,41 (u.m.), comparativ cu cea de la preadolescenții din GC retest, care este 45,75 (u.m.). În conformitate cu testul U Mann-Whitney, stabilim diferențe statistic semnificative între rezultatele preadolescenților din GE retest cu cei din GC retest ($U= 42, p \leq 0,05$). Valorile autonomiei la preadolescenții din GE retest s-au modificat datorită intervențiilor psihologice desfășurate cu țelul de a crește nivelul calităților volitive.

Concluziile generale și recomandări. Prezentul demers teoretico-experimental a fost orientat la studiul particularităților voinței și a calităților volitive la preadolescenți, determinarea trăsăturilor de personalitate caracteristice preadolescenților cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței, precum și elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice în vederea dezvoltării voinței și a calităților volitive și prin aceasta să contribuie la dezvoltarea trăsăturilor de personalitate.

Demersul teoretico-experimental realizat ne permite să conchidem următoarele:

1. Voința este un fenomen psihologic complex ce poate fi abordat ca proces psihic, aptitudine / capacitate și trăsătură de personalitate. Voința este parte componentă în organizarea și desfășurarea tuturor proceselor psihice: percepția, memoria, atenția, gândirea, imaginația, afectivitatea și motivația. Voința cuprinde și implică efort, osteneală și străduință, toate acestea fiind canalizate pentru împlinirea scopurilor, obiectivelor și dorințelor și orientate la depășirea obstacolelor, dificultăților și barierelor care pot fi de natură interioară și / sau exterioară. Am investigat voința drept componentă a personalității care este angajată în toate procesele psihice, acțiunile și comportamentele umane în vederea împlinirii scopurilor.
2. Nivelul înalt al autoaprecierii voinței are o frecvență foarte mică la vârsta preadolescentină. Nivelul înalt al autoaprecierii voinței este în dependență de genul preadolescenților și este mai des întâlnit la preadolescenți decât la preadolescente. Nivelul înalt al autoaprecierii voinței înregistrează un parcurs propriu pe toata durata vârstei preadolescente. Astfel, la finele preadolescenței (la 14 – 15 ani) se înregistrează cel mai proeminent nivel al autoaprecierii voinței. Totodată atestăm un număr impunător de preadolescenți cu nivel scăzut și mediu al autoaprecierii voinței. Prezența acestor niveluri ale autoaprecierii voinței influențează funcționarea obișnuită și normală a preadolescentului în domeniul școlar, familial și social, afectând viața cotidiană prin faptul că impune o multitudine de restricții.
3. Urmărind calitatea voinței, perseverența, constatăm un număr mare din preadolescenți care demonstrează un nivel înalt al acesteia. Potrivit rezultatelor cercetării preadolescentele manifestă nivel mai înalt al perseverenței. Perseverența este mai dezvoltată la preadolescenții de 14 – 15 ani. Alături de ei, observăm că mai mult de jumătate din preadolescenți se caracterizează prin nivel scăzut și mediu de manifestare al perseverenței.
4. Fenomenul voinței în preadolescență a fost abordat și prin prisma studiului următoarelor calități volitive: capacitatea de atingere a scopului, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța (la nivelul expresivității și generalizării acestora). Examinarea acestor calități ne permite să evidențiem că cele mai dezvoltate sub aspectul factorului expresivitate la preadolescenți sunt inițiativa și independența, capacitatea de atingere a scopului, precum și autocontrolul și anduranța; cele legate de factorul generalizare: perseverența și fermitatea, autocontrolul și anduranța și capacitatea de atingere a scopului. Particular pentru preadolescenți și preadolescente sunt prezența aceluiași calități volitive (sub aspectul factorului expresivitate, cât și a celui de generalizare). Preadolescenții manifestă preponderent inițiativă și independență, autocontrol și anduranță și capacitate de atingere a scopului (factorul expresivitate) și perseverență și fermitate, autocontrol și anduranță și capacitate de atingere a scopului (factorul generalizare). Preadolescentele demonstrează, sub aspectul factorului expresivitate: inițiativă și independență, capacitate de atingere a scopului și autocontrol și anduranță. Din calitățile volitive, factorul generalizare la preadolescente vom lista: perseverența și fermitatea, autocontrolul și

anduranța și capacitatea de atingere a scopului. Manifestarea calităților volitive în dependență de vârstă la preadolescenți este următoarea: la preadolescenții de 10 – 12 ani mai dezvoltate (factorul expresivitate) sunt capacitatea de atingere a scopului, inițiativa și independența și autocontrolul și anduranța; (factorul generalizare) perseverența și fermitatea, autocontrolul și anduranța și capacitatea de atingere a scopului. La preadolescenții de 13 ani evidențiem capacitatea de atingere a scopului și inițiativa și independența (factorul expresivitate), autocontrolul și anduranța precum și perseverența și fermitatea (factorul generalizare). În rândul preadolescenților de 14 – 15 ani atestăm inițiativa și independența (factorul expresivitate) și perseverența și fermitatea (factorul generalizare). Analiza și studiul rezultatelor obținute pentru calitățile volitive (factorul expresivitate și factorul generalizare) ne permite să evidențiem și să subliniem existența unui număr foarte mare de preadolescenți cu nivel scăzut și mediu de dezvoltare a acestora.

5. Studiul voinței în interrelație cu trăsăturile de personalitate la preadolescenți ne permite să menționăm că preadolescenții cu nivel înalt al autoaprecierii voinței demonstrează următoarele trăsături de personalitate specifice dintre care vom enumera: amabilitatea, conștiinciozitatea și stabilitatea emoțională. Preadolescenții cu nivel înalt de dezvoltare al perseverenței, pe lângă conștiinciozitate și stabilitate emoțională, prezintă și autonomie.
6. Preadolescenții cu nivel scăzut și mediu al voinței și a calităților volitive au fost incluși în programul de intervenții psihologice de dezvoltare al voinței și calităților volitive. Ca rezultate, preadolescenții din grupul experimental retest prezintă un nivel mai crescut al voinței și calităților voinței – perseverență, perseverență și fermitate (factorii expresivitate și generalizare), inițiativă și independență (factorul expresivitate) și o îmbunătățire a trăsăturilor de personalitate (conștiinciozitate și autonomie). Ca și consecințe a aplicării programului de intervenții psihologice în acțiunile și comportamentul preadolescenților s-au produs următoarele modificări: optimizarea capacității de stabilire a scopului, curajului, capacității de a lua decizii, a perseverenței și fermității, a inițiativei și independenței, a autocontrolului și anduranței. Activitățile de intervenție psihologică care sunt orientate la optimizarea voinței și a calităților volitive la preadolescenții din grupul experimental retest permit îmbunătățiri fragmentare și parțiale.
7. Preadolescenții incluși în programul de intervenții psihologice au învățat să-și mobilizeze și să-și gestioneze efortul și sângele, să evidențieze și să stabilească scopuri, să ia decizii prompte, să identifice și selecteze opțiuni în urma examinării unei anumite probleme, situații sau circumstanțe, să-și controleze și gestioneze curajul, puterea și îndrăzneala pentru a depăși obstacolele și dificultățile cu care se confruntă, să fie consecvenți, responsabili, conștiincioși și să-și gestioneze comportamentul. De asemenea, preadolescenții au însușit metode, tehnici și procedee concrete pe care le pot aplica în mod independent în situații și circumstanțe cotidiene care solicită din partea lor manifestarea voinței și a calităților volitive.

8. Administrarea programului psihologic de dezvoltare și optimizare a voinței și a calităților volitive are un impact benefic și pozitiv asupra dezvoltării sferei emoționale și reglatorii, în special și a personalității preadolescentului în întregime.

Recomandări pentru implementare:

- Instrumentele de evaluare pot fi utilizate de către psihologii școlari, profesorii de sprijin, care lucrează în școli și psihologii clinicieni, consilierii psihologici și psihoterapeuții din cabinetele private și organizațiile publice sau non-guvernamentale;

- Programul de intervenții psihologice poate fi utilizat de către grupurile de lucru ale Ministerului Educației și Cercetării pentru propunerea de programe educaționale. Ulterior fiind posibilă folosirea acestora de către profesorul diriginte, la ora de consiliere și orientare;

- Rezultatele cercetării împreună cu informațiile teoretice și practice pot fi diseminate publicului interesat (profesori, părinți, specialiști) prin publicarea unei broșuri sau a unui ghid de bune practici; Profesorii vor putea utiliza informațiile din ghid la ședințele cu părinții sau în cadrul consiliilor profesionale, pentru o mai bună înțelegere a dezvoltării preadolescenților;

- Programul de intervenții psihologice poate fi adaptat și utilizat de către specialiștii ce lucrează cu elevii supradotați și cei capabili de performanță; de către psihologii școlari în cadrul orelor de psihologie, de către profesorii diriginți la orele de dezvoltare personală și de către psihologii ce desfășoară grupuri de dezvoltare personală cu participarea preadolescenților.

Sugestii privind cercetările viitoare:

Constatările din prezenta lucrare sunt un prim pas către descoperirea de noi perspective în domeniul psihologiei voinței la copii și preadolescenți. Considerăm că investigarea următoarelor arii de cercetare ar prezenta interes:

- Anxietatea și calitățile volitive la preadolescenți. Propunerea pentru această temă vine din observațiile și produsele activității din cadrul programului de intervenții psihologice aplicat. Majoritatea preadolescenților au invocat simptome de neliniște, agitație, frică de testele la anumite discipline, de profesori sau de părinți.

- O altă tematică ar fi studiul calităților volitive la copii și preadolescenții cu ADHD;

- Încă o problemă actuală de cercetare ar fi evaluarea rolului calităților volitive și a eficienței învățării on-line/ multimedia.

BIBLIOGRAFIE

1. BADEA, E. *Caracterizarea dinamică a copilului și adolescentului*. București: Tehnică, 1997. 205 p. ISBN 9733108987.
2. BAUMEISTER, R., TIERNEY, J. *Voința. Cum să-ți redescoperi cea mai mare putere interioară*. tr. de I. Marinescu. Pitești: Paralela 45, 2012. 304 p. ISBN 9789734715299.
3. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iași: Polirom, 1996. 256 p. ISBN 979-973-9248-27-2.
4. CREȚU, T. *Psihologia vârstelor*. Iași: Polirom, 2016. 392 p. ISBN 9789734660087.
5. DUCKWORTH, A. *Puterea pasiunii și a perseverenței*. Tr. de I. Berteau. București: Publica, 2016. 412 p. ISBN 9786067222050.
6. GÎNGOTA, N. *Dezvoltarea sferei afectiv volitive la vârsta școlară mică în diferite situații sociale de dezvoltare*. Autoreferat al tezei de doctor în psihologie. Chișinău: UPS I. Creangă. 2003. 23 p.
7. IROFTE, L. Voința la preadolescenți. În: *Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Probleme actuale ale științelor umaniste*. Vol. XV, partea a II-a. Chișinău: UPS I. Creangă, 2016. p. 59-63. ISBN 978-9975-46-237-2.
8. IROFTE, L. Structura și calitățile actului volitiv. În: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și postdoctoranzilor*. Vol. 15, partea a II-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2017. p. 107–112. ISBN 978-9975-46-348-5
9. IROFTE, L. Modalități de investigare a calităților volitive. În: *Tendințe moderne în psihologia practică*, conferința științifico-practică națională cu participare internațională. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2018. p. 103–107. ISBN 978-9975-46-370-6.
10. IROFTE, L. Neuroștiința asumării riscurilor la adolescenți. În: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. 16, partea a II-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2018. p. 124–136. ISBN 978-9975-46-394-2.
11. IROFTE, L. Patologia voinței. În: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. 18, partea a III-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2019. p. 208–218. ISBN 978-9975-46-423-9.
12. MITROFAN, I. *Psihoterapie, repere teoretice, metodologice și aplicative*. București: SPER, 2008. 504 p. ISBN 978-973-8383-38-8.
13. MULCO, I. *Dezvoltarea sferei volitive la preșcolari în cadrul activităților de coregrafie*. Autoreferat al tezei de doctor în psihologie. Chișinău: UPS I. Creangă, 2000. 31 p.
14. NIȚĂ, L., RACU, Iu. Calitățile volitive la preadolescenți. În: *Dezvoltarea personală și integrarea socială a actorilor educaționali*. Conferință științifică cu participare internațională. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2021, p. 38-44. ISBN 978-9975-46-570-0.
15. PAPALIA, D., WENDKOS OLDS, S., DUSKIN FELDMAN, R. *Dezvoltarea umană*. București: Trei, 2010. 832 p. ISBN 978-973-707-414-0.

16. POPESCU–NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 784 p.
17. POPESCU-NEVEANU, P. *Tratat de psihologie generală*. București: Trei, 2013. 888 p. ISBN: 9789737076953.
18. RACU, I., RACU, Iu. *Psihologia dezvoltării*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2013. 212 p. ISBN: 978-9975-71-478-5.
19. RACU, Iu. *Psihologia anxietății la copii și adolescenți*. Teză de doctor habilitat în psihologie. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2020. 351 p.
20. RACU, Iu. *Psihologia anxietății la copii și adolescenți*. Monografie. Ed. a 2-a rev. și adăugită. Redactor științific: Racu I. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2021. 309 p. ISBN 978-9975-46-521-2.
21. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Dezvoltarea voinței la preadolescenții contemporani. În: *Învățământul superior: tradiții, valori, perspective*. Materialele conferinței științifice cu participare internațională. Vol. 1. Chișinău: UST, 2021. p. 349 – 353. ISBN 978-9975-76-360-8.
22. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Voința și trăsăturile de personalitate la preadolescenți. În: *Asistența psihologică la etapa contemporană- realități și perspective*. Materialele conferinței științifice internaționale. Ediția a II-a. Bălți: Universitatea de „Stat Alecu” Russo, 2021. p. 117-127. ISBN 978-9975-50-269-6.
23. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Particularitățile conștiinciozității, stabilității emoționale și autonomiei la preadolescenți. În: *Revista Univers Pedagogic* Nr. 4 (72). Chișinău: Centrul editorial Univers Pedagogic, 2021. p.68-74. ISSN: 1811-5470.
24. RIBOT, T. *Voința și patologia ei*. București: IRI, 1997. 140 p. ISBN: 973-97627-7-8.
25. SION, G. *Psihologia vârstelor*. Ed. a IV-a. București: Fundația României de Măine, 2007. 256 p. ISBN: 978-973-163-013-7.
26. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor, ciclurile vieții*. Ed.a III-a revizuită. București: Didactică și Pedagogică, 1997. 508 p. ISBN 973-30-5798-3.
27. VERZA, E. VERZA. F. E. *Psihologia vârstelor*. București: Pro Umanitate, 2000. 310 p. ISBN: 973-99734-4-4.
28. VLADISLAV, E. O. *Conceptul de sine la adolescenți. Evaluare și optimizare în grupul experiențial*. București: SPER, 2009. 189 p. ISBN: 9789738383487.
29. ZLATE, M., CREȚU, T., MITROFAN, N., ANIȚEI, M. *Psihologie: manual pentru clasa a X-a*. București: Aramis, 2005. 160 p. ISBN: 973-679-234-X.
30. ZLATE, M. *Fundamentele psihologiei*. Iași: Polirom, 2009. 336 p. ISBN: 978-973-46-1520-9.
31. ASSELMANN, E., HILBERT, K., HOYER, J. et al. Self-reported volitional control in adolescents and young adults from a community cohort: Associations with current, past and future mental disorders. In *Psychiatry Research*. Ireland: Elsevier, 2018. p. 292-299. ISSN: 18727123.

32. DEREVENSKY, J., GUPTA, R., BABOUSHKIN, H. Underlying cognitions in children's gambling behavior: can they be modified? In *International Gambling Studies*, vol. 7. Milton Park: Taylor & Francis, 2007. p. 281-298. ISSN 1445-9795.
33. KELLER, J. An integrative theory of motivation, volition and performance. In *Cognition and Learning*, vol.6. Philadelphia: Old City Publishing, 2008. p. 79-104. ISSN 15400182.
34. KUHL, J., BECKMANN, J. *Volition and Personality: Action Versus State Orientation*. Seattle: Hogrefe & Huber Publishers, 1994. 498 p. ISBN 978-0889370296.
35. NIȚĂ, L. Development of Volitional Qualities in Preadolescents in Experimental Conditions. In *Journal of Experiential Psychotherapy*, vol.24, 2 (9). București: SPER, 2021, p.12-18. ISSN 1453-634X, 2359-7607 (online).
36. SHULMAN, E. P., SMITH, A. R., SILVA, K., ICENOGLE, G., DUELL, N., CHEIN, J., STEINBERG, L. *The dual Systems model: Review, reappraisal, and reaffirmation*. In *Developmental Cognitive Neuroscience*. Amsterdam: Elsevier, 2015. p.103-117. ISSN 18789293.
37. STEINBERG, L. A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. In *Developmental Review*, Nr.28. Amsterdam: Elsevier, 2008. p. 78-106. ISSN 0273-2297.
38. VYSOCHINA, N., VOROBIOVA, A., VASYLENKO, M., VYSOCHIN, F. Volitional qualities of athletes and their influence on competitive activities. In *Journal of Physical Education and Sport*. Pitești: Editura Unievrșității din Pitești, 2018. p. 230 – 234. ISSN 2247 - 806X.
39. ZIMMERMAN, B. J. Attaining self-regulation: a social cognitive perspective. In Boecaerts, M., Pintrich, P. (eds.), *Handbook of Self-Regulation*. San Diego: Academic Press, 2000. p.13-39. ISBN 978-0123695192.
40. КАЛИН, В. *Психология воли: сборник научных трудов памяти В. К. Калина/ Симферополь: [б. и.], 2011. - 208 с.*
41. ИЛЬИН, Е. *Психология воли*. Санкт-Петербург: Питер. 2009. 368 с. ISBN 978-5-388-00269-3.
42. ПУНИ, А. *Некоторые вопросы теории воли и волевая подготовка в спорте, Психология и современный спорт*. Москва: Просвещение. 1973.152 с. ББК 88.3.
43. JANET, P. *L'Automatisme psychologique*, e la 4e édition. Paris: Société Pierre Janet et le laboratoire de psychologie pathologique de la Sorbonne avec le concours du CNRS, 1973, 464 p.

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE LA TEMA TEZEI

Articole în reviste științifice:

1. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Particularitățile conștiinciozității, stabilității emoționale și autonomiei la preadolescenți. În: *Revista Univers Pedagogic* Nr. 4 (72). Chișinău: Centrul editorial Univers Pedagogic, 2021. p.68-74. ISSN 1811-5470.

2. NIȚĂ, L. Development of Volitional Qualities in Preadolescents in Experimental Conditions. In *Journal of Experiential Psychotherapy*, vol. 24, 2 (9). București: SPER, 2021, p.12-18. ISSN 1453-634X, 2359-7607 (online).

Articole în conferințe științifice internaționale și naționale:

1. IROFTE, L. Voința la preadolescenți. În *Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Probleme actuale ale științelor umaniste*. Vol. XV, partea a II-a. Chișinău: UPS I. Creangă, 2016. p. 59-63. ISBN 978-9975-46-237-2.
2. IROFTE, L. Structura și calitățile actului volitiv. În: *Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și postdoctoranzilor*. Vol. 15, partea a II-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2017. p. 107–112. ISBN 978-9975-46-348-5
3. IROFTE, L. Modalități de investigare a calităților volitive. În: *Tendințe moderne în psihologia practică*, conferința științifico-practică națională cu participare internațională. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2018. p. 103–107. ISBN 978-9975-46-370-6.
4. IROFTE, L. Neuroștiința asumării riscurilor la adolescenți. În: *Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. 16, partea a II-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2018. p. 124–136. ISBN 978-9975-46-394-2.
5. IROFTE, L. Patologia voinței. În: *Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. 18, partea a III-a. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă” 2019. p. 208–218. ISBN 978-9975-46-423-9.
6. NIȚĂ, L., RACU, Iu. Calitățile volitive la preadolescenți. În: *Dezvoltarea personală și integrarea socială a actorilor educaționali*. Conferință științifică cu participare interenațională. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2021, p. 38-44. ISBN 978-9975-46-570-0.
7. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Dezvoltarea voinței la preadolescenții contemporani. În: *Învățământul superior: tradiții, valori, perspective*. Materialele conferinței științifice cu participare internațională. Vol. 1. Chișinău: UST, 2021. p. 349 – 353. ISBN 978-9975-76-360-8.
8. RACU, Iu., NIȚĂ, L. Voința și trăsăturile de personalitate la preadolescenți. În: *Asistența psihologică la etapa contemporană - realități și perspective*. Materialele conferinței științifice internaționale. Ediția a II-a. Bălți: Universitatea de „Stat Alecu” Russo, 2021. p. 117-127. ISBN 978-9975-50-269-6.

ADNOTARE

NITĂ Liliana. Dezvoltarea calităților volitive la preadolescenți

Teză de doctor în Psihologie, Chișinău 2022

Structura tezei: Teza este constituită din: adnotări, lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia are 227 de surse bibliografice; 6 anexe, 137 pagini de text de bază, 63 figuri și 16 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 10 articole științifice.

Cuvinte-cheie: voință, perseverență, calități volitive, trăsături de personalitate, program de intervenții psihologice, vârsta preadolescentă.

Domeniul de studiu: Psihologia dezvoltării, Psihologia preadolescenților.

Scopul cercetării a constat în studiul particularităților voinței și a calităților volitive la preadolescenți, precum și elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice în vederea dezvoltării voinței și a calităților volitive și prin aceasta să contribuie la dezvoltarea trăsăturilor de personalitate.

Obiectivele cercetării: Analiza literaturii de psihologie cu referire la voință, calitățile volitive, vârsta preadolescentă, modalitățile de studiere a voinței, precum și a metodelor, tehnicilor și procedurilor de dezvoltare a calităților volitive; Identificarea și evidențierea diferențelor de gen și de vârstă în manifestarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți; Reliefa trăsăturilor de personalitate întâlnite la preadolescenții cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței; Elaborarea, implementarea și evaluarea eficienței programului de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante constau în conceptualizarea integrată a voinței dedusă din abordarea de gen, de vârstă, în elucidarea caracteristicilor calităților volitive în dependență de gen și de vârstă și prin prisma evidențierii modului de manifestare a trăsăturilor de personalitate la preadolescenții cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței, fapt ce a constituit fundamentul pentru elaborarea și implementarea unui model nou de intervenții psihologice ce a contribuit la dezvoltarea voinței și a calităților volitive (capacitatea de atingere a scopurilor, curajul și capacitatea de a lua decizii, perseverența și fermitatea, inițiativa și independența, autocontrolul și anduranța).

Noutatea și originalitatea științifică. Pentru prima dată la nivel național a fost realizat un demers teoretico-experimental privind voința și calitățile volitive la preadolescenți. S-a conceptualizat un model psihodiagnostic pentru investigarea voinței, calităților volitive și a trăsăturilor de personalitate corelate cu acestea la preadolescenți. S-a evidențiat evoluția voinței și a calităților volitive pe parcursul vârstei preadolescente. S-a stabilit caracterul specific al voinței și a calităților volitive la preadolescenți și preadolescente. Au fost examinate trăsăturile de personalitate particulare pentru preadolescenții cu diferite niveluri de dezvoltare ale voinței. A fost reliefat portretul psihologic al preadolescentului cu nivel înalt de dezvoltare a voinței. A fost elaborat și verificat un model de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți.

Semnificația teoretică a lucrării. Rezultatele demersului teoretico-experimental îmbogățesc domeniul psihologiei dezvoltării și psihologiei educației cu noi cunoștințe ample referitoare la dezvoltarea voinței și a calităților volitive în preadolescență, la diferențele de gen și de vârstă în manifestarea voinței și a calităților volitive la preadolescenți, precum și despre particularitățile de personalitate și legitățile de dezvoltare ale preadolescenților cu diferite niveluri de voință. Rezultatele investigației și concluziile formulate sunt importante pentru elaborarea teoretică a problemei voinței, sferei emoțional-volitive și a personalității în contextul compartimentului „Dezvoltarea cognitivă și psihosocială în preadolescență”.

Valoarea aplicativă a lucrării. Ideile și legitățile expuse în prezenta cercetare despre dezvoltarea voinței și a calităților volitive, intercorelațiile cu trăsăturile de personalitate pot fi utilizate în procesul de dezvoltare și formare a unei personalități echilibrate și armonioase. Instrumentele psihodiagnostice propuse pentru examinarea voinței, a calităților volitive și a trăsăturilor de personalitate pot fi utilizate de către psihologii școlari, psihologii clinicieni și psihoterapeuți, cadre didactice, etc. Programul de intervenții psihologice orientat la dezvoltarea voinței și a calităților volitive poate fi folosit de către psihologii școlari, psihoterapeuții ce derulează grupuri de dezvoltare personală, cadre didactice, părinți și preadolescenți și poate constitui fundamentul pentru un ghid metodologic de bune practici.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării teoretico-experimentale au fost implementate în programul de mobilitate internațională Erasmus+ (Universitatea din Granada, Spania, 2018), în procesul didactic de pregătire și formare a studenților în cadrul disciplinelor Psihologia dezvoltării, Psihologia personalității, Psihologia proceselor reglatorii, a masteranzilor și doctoranzilor la facultățile de psihologie din instituțiile superioare de învățământ și în cadrul cursurilor de formare continuă și seminarelor științifico-metodice cu psihologii, consilierii școlari și cadrele didactice.

ANNOTATION

NIȚĂ Liliana. **Development of volitional qualities in preadolescents**

Doctor of Psychology Thesis, Chișinău 2022

Structure of the thesis: This thesis is composed of the following: annotation, list of abbreviations, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations; the bibliography which includes 227 bibliographical sources; 6 annexes, 137 pages of the main text, 63 figures and 16 tables. The results of the research are published in 10 scientific articles.

Key words: volition, perseverance, volitional qualities, personality traits, program of psychological interventions, preadolescent age.

Area of study: Developmental psychology, Preadolescent psychology

The aim of this research was to study the specifics of volition and volitional qualities in preadolescents, as well as to elaborate and implement a new model of psychological intervention aiming to develop the volition and volitional qualities and thus to contribute to the development of personality traits.

The objectives of the research: The analysis of psychology literature regarding volition, volitional qualities, preadolescent age, manners of studying volition, as well as the methods, techniques and ways of developing the volitional qualities; Identifying and highlighting the differences of gender and age in manifesting the volition and volitional qualities in preadolescents; Highlighting the personality traits of preadolescents with different levels of development of volition; Elaborating, implementing and evaluating the efficiency of the psychological intervention program oriented towards the development of volition and of volitional qualities in preadolescents.

The results that were obtained and which contribute to finding a solution for this important scientific problem consist of an integrated conceptualization of volition deduced from a gender and age approach, of revealing the traits of volitional qualities dependant on gender and age and in terms of highlighting the manifestation of personality traits in preadolescents with different levels of development of volition, which formed the foundation for the elaboration and implementation of a psychological intervention model that contributed to the development of volition and volitional qualities (the capacity to reach goals, the courage and capacity to make decisions, the perseverance and firmness, the initiative and independence, the self-control and endurance).

Scientific novelty and originality. At a national level, this is the first time that a theoretical and experimental study is done regarding volition and volitional qualities in preadolescents. We have conceptualised a psycho-diagnosis model aiming to investigate volition, volitional qualities and personality traits correlated to these in preadolescents. We have put an emphasis on the evolution of volition and volitional qualities during the preadolescent age. We have established the specific characteristics of volition and volitional qualities in preadolescent boys and girls. We have examined the personality traits that are specific to preadolescents who have different levels of development of volition. We have highlighted the psychological portrait of the preadolescent with a high level of volition development. We have elaborated a psychological intervention model oriented towards the development of volition and volitional qualities in preadolescents.

The theoretical significance of the thesis. The results of the theoretical and experimental approach are enriching the field of developmental psychology and educational psychology with new and ample knowledge referring to the development of volition and volitional qualities during the preadolescent age, to the difference of gender and age in the manifestation of volition and volitional qualities in preadolescents, as well as of the personality characteristics and the developmental regularities of preadolescents having different levels of volition. The results of the investigation and the conclusions that were drawn are essential to the theoretical elaboration of the issue of volition, of the emotional and volitional sphere and of the personality in the context of the field “Cognitive and psychosocial development during preadolescence”.

Applicative value of the thesis. The ideas and regularities that are presented in this research regarding the development of volition and volitional qualities, the inter-correlations with the personality traits can be used within the development and formation process of a balanced and harmonious personality. The psycho-diagnosis tools that we have proposed in order to examine volition, volitional qualities and personality traits can be used by school psychologists, clinical psychologists and psychotherapists, teachers etc. The psychological intervention program oriented towards the development of volition and volitional qualities can be used by school psychologists, psychotherapists who work with personal development groups, teachers, parents and preadolescents and can represent the foundation of a good practice methodology guide.

Implementing the scientific results. The results of the theoretical and experimental research were implemented during the international mobility program Erasmus+ (University of Granada, Spain, 2018), in the teaching process of preparation and formation of students of Developmental Psychology, Psychology of Personality and Psychology of Regulatory Processes, of masters and doctoral students of Psychology in universities, during continuous formation courses and scientific and methodological conferences of psychologists, school counsellors and teachers.

АННОТАЦИЯ

НИЦЭ Лилиана. Развитие волевых качеств у подростков. Диссертация на соискание ученой степени доктора психологии, Кишинэу, 2022.

Структура диссертации: Диссертация состоит из: аннотаций, списка сокращений, введения, трех глав, общих выводов и рекомендаций, 227 источников библиографии; 6 приложений, 137 страницы основного текста, 63 рисунка и 16 таблиц. Результаты исследования опубликованы в 10 научных статьях.

Ключевые слова: воля, упорство, волевые качества, черты личности, программа психологического вмешательства, подростковый возраст.

Область исследования: психология развития, психология подростка.

Цель исследования заключалась в изучении особенностей воли и волевых качеств в подростковом возрасте, а также в разработке, апробировании и оценки эффективности модели психологического вмешательства для их развития, которое способствовало формированию личностных качеств.

Задачи исследования: Анализ психологической литературы по тематике воли; подбор диагностического инструментария для изучения воли и волевых качеств, а также селекция техник и методов их развития. Выявление и определение особенностей воли и волевых качеств в подростковом возрасте в зависимости от половых и возрастных различий; Выделение личностных черт подростков с разным уровнем развития силы воли; Разработка, апробирование и оценка эффективности программы психологического вмешательства, направленной на развитие воли, волевых и личностных качеств у подростков.

Полученные результаты, способствующие решению важной научной проблемы, заключаются в комплексном подходе и концептуализации феномена воли, через изучение его особенностей и уровней волевых качеств подростка в зависимости от пола, возраста, а также соотношения их с личностными чертами, что послужило основой для разработки модели психологического вмешательства, применение и апробирование которой подтвердило ее эффективность в развитии воли, волевых и личностных качеств (умение добиваться целей, смелость и умение принимать решения, настойчивость и твердость, инициативность и самостоятельность, самообладание и выносливость).

Научная новизна и оригинальность. Впервые на национальном уровне было осуществлено теоретико-экспериментальное исследование воли и волевых качеств в подростковом возрасте. Была разработана психодиагностическая модель для исследования силы воли, волевых качеств и связанных с ними личностных черт у подростков. Выделена динамика развития воли и волевых качеств у подростков на протяжении подросткового возраста. Определены специфика воли и волевых качеств у мальчиков и девочек. Рассмотрены особенности личности подростков с разным уровнем волевого развития. Был разработан психологический портрет подростка с высоким уровнем развития воли. Разработана и апробирована модель психологического вмешательства, направленная на развитие воли, волевых и личностных качеств у подростка в экспериментальных условиях.

Теоретическая значимость работы. Результаты диссертации обогащают Психологию развития и Педагогическую психологию новыми обширными знаниями: о развитии силы воли и волевых качеств в подростковом возрасте, в зависимости от половых и возрастных различий; об особенностях личности подростков с разными волевыми качествами. Результаты исследования и полученные выводы важны для теоретической разработки проблемы воли, эмоционально-волевой сферы и личности в контексте раздела психологии «Познавательное и психосоциальное развитие в подростковом возрасте».

Практическая значимость работы. Представленные в данном исследовании эмпирические результаты об особенностях развития воли и волевых качеств, и их взаимосвязи с чертами личности могут быть использованы для формирования уравновешенной и гармоничной личности подростка. Вместе с тем, есть возможность широкого использования специалистами (психологами, психотерапевтами, педагогами) психодиагностического инструментария для изучения воли, волевых качеств и черт личности. Программа психологического вмешательства, направленная на их развитие, может широко применяться школьными психологами, клиническими психологами и психотерапевтами в группах личностного развития школьников, а также учителями, родителями и подростками. Полученные результаты могут стать основой для разработки методического гида по указанной тематике.

Внедрение научных результатов. Теоретико-экспериментальное исследование и его результаты были представлены в рамках Программы международной мобильности Erasmus+ (Университет Гранады, Испания, 2018 г.), в образовательном процессе и преподавании таких дисциплин как «Психология развития», «Психология подростка», «Психология личности», «Психология эмоциональных и волевых процессов» для студентов, магистров и докторантов факультетов психологии в высших учебных заведениях, а также на курсах повышения квалификации для педагогов, на научных семинарах для практических психологов и учителей.

NIȚĂ LILIANA

DEZVOLTAREA CALITĂȚILOR VOLITIVE LA PREADOLESCENȚI

Rezumatul tezei de doctor în psihologie

Specialitatea: 511.02 - Psihologia dezvoltării și psihologia educațională

Aprobat spre tipar: 20.05.2022

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar 1,5

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tirajul 40 ex.

Comanda 49

**Centrul Editorial-Poligrafic al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
str. Ion Creangă, nr. 1, MD-2069**